

VÄINÖ KATAJAN VENÄLÄISTÄMISPOLITIIKKAA JA
PUOLUEITA KÄSITELLEET SANOMALEHTIKIRJOITUKSET
KALEVASSA, LIITOSSA JA PERÄ-POHJOLAISESSA
VUOSINA 1900–1911

Oulun yliopiston historiatieteet
Historian kandidututkielma
12.12.2022
Eeva Koskela

Sisällys

JOHDANTO.....	3
1. VENÄLÄISTÄMISPOLITIikkaa KÄSITTELEET KIRJOITUKSET	7
1.1. Huoli Suomen tulevaisuudesta	8
1.2. Konkreettiset venäläistämistoimet ja niiden vastarinta	12
2. PUOLUEITA KUVAILLEET KIRJOITUKSET.....	18
2.1. Ylimieliset ja lihavat suomettarelaiset eli vanhasuomalaiset	19
2.2. Tuliset ja oikeamieliset nuorsuomalaiset.....	26
2.3. Taistelunhaluiset ja rehdit maalaisliittolaiset	29
2.4. Köyhät ja toimintatavoiltaan kyseenalaiset sosialistit.....	32
LOPPULAUSE	38
LÄHTEET JA TUTKIMUSKIRJALLISUUS	40

JOHDANTO

Tutkin kandidatutkielmassani ylitorniolaisen kirjailijan ja lehtimiehen Väinö Katajan (1867–1914) kirjoittamia sanomalehtikirjoituksia. Ristimänimeltään hän oli Väinö Jurvelius, mutta omaksui taiteilijanimekseen Kataja. Hän julkaisi runsaasti kirjoja, novelleja, näytelmiä, ja lisäksi hän kirjoitti useisiin sanomalehtiin erilaisia tekstejä.¹ Katajan sanomalehtikirjoitukset olivat usein viihteellisiä ajanvietekertomuksia. Toisinaan niissä käsiteltiin myös pakinatyyliin yhteiskunnallisesti ajankohtaisia aiheita, kuten venäläistämistoimia tai päivänpolitiikkaa.

Katajaa on tarpeen tutkia, koska hän on jäänyt historian saatossa unohduksiin – ainakin jos häntä vertaa muihin aikansa kirjailijoihin, kuten Juhani Ahoon tai Ilmari Kiantoon. Kataja teki kahta työtä sekä maanviljelijänä että kirjailijana, jolloin ajan ja rahan puutteen vuoksi hän julkaisi kirjoituksia ja teoksia satunnaisesti ja kiireessä.² Hänen teoksiaan arvosteltiin kriittisesti, mutta tavallisen kansan parissa hän saavutti suosiota. Kataja kuoli joulukuussa 1914 yllättäen sydänkohtaukseen.³

Tutkimuskysymykseni ovat: **Mitä Väinö Katajan kirjoituksissa sanottiin venäläistämispolitiikasta, ja miten puolueita kuvailtiin? Miten nämä kannanotot ilmaistiin?** Tutkimukseni on jaettu kahteen pääluokkaan. Ensimmäisessä pääluvussa tarkastelen Katajan kirjoituksia, jotka käsitelivät venäläistämispolitiikkaa ja Suomen asemaa suhteessa Venäjään. Toisessa pääluvussa käsitelen tekstejä, joissa kuvailtiin Suomen puolueita.

Pohjoissuomalaisista sanomalehdistä tarkastelun kohteeksi päätyivät lehdet *Kaleva*, *Liitto* ja *Perä-Pohjolainen*, koska näihin lehtiin Kataja oli eniten kirjoittanut tekstejä. Tarkastelemani aikarajaus alkaa 27.2.1900, koska silloin valitsemissani sanomalehdissä julkaistiin Katajan ensimmäinen kirjoitus. Aikarajaus loppuu 14.6.1911, koska silloin julkaistiin viimeisin tutkielmani aiheeseen sopiva kirjoitus. *Kalevasta* löysin Katajan kirjoittamia tekstejä 28, joista seitsemän sopi aihe- ja aikarajaukseltaan tähän tutkielmaan. *Liitosta* löysin Katajan kirjoittamia tekstejä 11 kappaletta, joista kolme sopi rajauksiltaan tähän tutkielmaan. *Perä-Pohjolisessa* vastaavat luvut olivat 44 ja neljä.

¹ Mäkitalo 1964, 5, 8, 11.

² Mäkitalo 1964, 42–43.

³ Järvinen 2014, 223.

Tarkastelemani lehdet olivat ajalleen tyypillisesti avoimen poliittisia ja niiden puoluekannat tuotiin selvästi esiin. Oulussa vuodesta 1899 ilmestynyt *Kaleva* ja Kemissä vuodesta 1897 ilmestynyt *Perä-Pohjolainen* olivat nuorsuomalaisia. Oulussa vuodesta 1907 säännöllisesti ilmestynyt *Liitto* oli nimensä mukaisesti Maalaisliiton kannalla.⁴ Katajan ajan Suomessa sanomalehdistöllä oli hyvin tärkeä rooli erityisesti poliittisten aatteiden välittämisessä, ja uutisvälitys oli vasta toissijainen tehtävä.⁵ Suomessa vallitsi poliittinen monilehtijärjestelmä, eli eri lehdet olivat sisällöltään hyvin samanlaisia, ja vain niiden poliittinen väri vaihteli. Poliittisuus oli sanomalehtien ominaispiirre.⁶

Kataja kirjoitti lehtiin tekstejä omalla tunnistettavalla taiteilijanimellään, vaikka erityisesti venäläistämiskausien aikaan toimittajat käyttivät usein nimimerkkiä tai kirjoittivat anonyyminä identiteettinsä salaamiseksi.⁷ Yksi tähän tutkimukseen valikoituneista teksteistä oli kahdessa osassa ilmestynyt jatkokertomus, joista vain toiseen oli merkitty Katajan nimi. On siis mahdollista, että lehdissä oli ilmestynyt muitakin Katajan kirjoituksia, joista hänen nimensä oli syystä tai toisesta jäänyt pois.

Väinö Katajasta on tehty ainakin kaksi pro gradua.⁸ Tärkein käyttämäni tutkimus Katajasta oli MIRJAM MÄKITALON kirjoittama tutkimus *Väinö Kataja kotiseutunsa kuvaajana* (1964). Uudemmissa Väinö Katajaa esittelevissä teoksissa käytetään usein lähteenä tätä Mäkitalon teosta. Tutkimukseni kannalta tärkeiksi osoittautuivat PÄIVIÖ TOMMILA ja RAIMO SALOKANGAS, jotka ovat tutkineet sanomalehdistön historiaa teoksessaan *Sanomia kaikille. Suomen lehdistön historia* (1998). PIRKKO LEINO-KAUKIAISEN teoksen *Sensuuri ja sanomalehdistö Suomessa vuosina 1891–1905* (1984) tiedot autonomian ajan lehdistöstä ja sensuurista olivat tärkeitä. Tarpeellista ajankuvaa ja tietoa autonomian ajasta antoi OSMO JUSSILA teoksissaan *Nationalismi ja vallankumous venäläis-suomalaisissa suhteissa 1899–1914* (1979) ja *Suomen suuriruhtinaskunta 1809–1917* (2004). Myös ANTERO JYRÄNGIN teos *Suurvaltojen välissä. Suomen sata vuotta* (2017) oli hyödyllinen. Toisessa pääluvussa

⁴ Tommila & Salokangas 1998, 118, 128, 137. Faarinen 2021, 68. Salokangas 1982, 113–116.

⁵ Leino-Kaukiainen 1984, 132.

⁶ Tommila & Salokangas 1998, 102, 111.

⁷ Leino-Kaukiainen 1984, 225.

⁸ Nämä pro gradut ovat Heikkilä, Kristiina 1979: *Väinö Kataja rajaseudun kuvaajana*. Tampereen yliopisto; sekä Piippola, Irene 1990: *Viihdekirjailija Väinö Katajan rakkauskertomusten maailmat. Strukturalistis-sosiologinen näkökulma viihdekirjallisuutemme alkutaipaleelle*. Tampereen yliopisto. Molemmat ovat kirjallisuustieteen pro graduja, ja siten näkökulmaltaan erilaisia kuin historiatieteessä.

käytin paljon RAULI MICKELSSONIN teosta *Suomen puolueet: historia, muutos ja nykypäivä* (2007).

Tutkin kandidaatintutkielmassani Katajan tekstejä laadullisen sisällönanalyysin keinoin. Etsin aineistosta kohtia, jotka kertovat jotain olennaista tutkimuskysymyksiini liittyen. Sitten analysoin näitä huomioita, ja teen sen perusteella johtopäätöksiä.⁹ Koska tutkin Katajan tekstien ilmaisutapaa, käytän tutkimuksessani myös retoriikan analyysin keinoja. Tämän vuoksi Katajan kirjoituksia analysoidessani puhun usein ”kertojasta”, enkä Katajasta. Vaikka monet Katajan kirjoituksista on kirjoitettu minämuodossa, ei ole varmaa, tarkoittaako Kataja kirjaimellisesti itseään vai toimiiko kertojana keksitty henkilö. Tulkitsen tekstien sisältöä ja niiden ilmaisukeinoja.¹⁰ Sanomalehtien sensuurin vuoksi ilmaisukeinoja on tärkeää tarkastella, koska kommentit arkaluontoisista aiheista saatettiin piilottaa esimerkiksi vertauskuvin.¹¹ Myös Kataja käytti usein piilotettuja kritiikin muotoja ja vertauskuvia. Niitä voi olla vaikeaa tulkita, koska jälkepäin tarkasteltuna teksteistä saattaa jäädä huomaamatta aikalaisille selkeät viittaukset ja muu ajallinen konteksti.

Sensuuripolitiikka vaikutti paljon sanomalehtien sisältöihin ja kirjoitustyyliin. Sensuuri tarkoittaa valvontajärjestelmää, jolla valtiovalta vahtii julkista tiedonvälitystä. Sensuuri voi olla muodoltaan ennaltaehkäisevää ja jälkikäteen rankaisevaa. Senuurin avulla valtiovalta tai hallitus haluaa varmistaa asemaansa ja valtansa säilymistä.¹² Venäjän keisarikunnassa ja siten myös Suomessa oli 1800-luvun lopussa ja vuosisatojen vaihteessa käytössä tiukka ennakkosensuuri, kun muualla Euroopassa lehdistö alkoi vapautua.¹³

Venäjä pyrki sensuurin avulla hillitsemään valtaapitäviin kohdistuvaa kriittistä lehdistökirjoittelua, ja siten ylläpitämään turvallisuutta ja yhteiskuntarauhaa. Sensuuria valvoivat painoasiamiehet, jotka tarkastivat painotuotteiden sisällön ja saattoivat vaatia tiettyjen tekstikohtien poistamista ennen niiden julkaisua. Lehdet saattoivat saada sisällöstään varoituksia, ja toistuvien varoitusten jälkeen lehden julkaisulupa voitiin peruuttaa, eli se lakkautettiin joko määräaikaaisesti tai pysyvästi. Ennakkosensuuri poistettiin käytöstä suurlakon jälkeen vuonna 1905. Sensuuri alkoi kuitenkin jälleen kiristyä toisella sortokaudella, eli

⁹ Vuori, *Laadullinen sisällönanalyysi*. Tietoarkiston verkkosivu.

¹⁰ Vuori, *Retoriikan analyysi*. Tietoarkiston verkkosivu.

¹¹ Leino-Kaukiainen 1984, 29.

¹² Leino-Kaukiainen 1984, 11, 308.

¹³ Tommila & Salokangas 1998, 39.

vuodesta 1908.¹⁴ Toinen sortokausi päättyi Venäjän vallankumoukseen vuonna 1917, mutta Kataja ei päässyt kokemaan sen jälkeistä aikakautta.

¹⁴ Leino-Kaukiainen 1984, 14–15, 51, 55, 104.

1. VENÄLÄISTÄMISPOLITIIKKAA KÄSITTELLEET KIRJOITUKSET

Väinö Katajan elinaikana Suomi oli autonominen suuriruhtinaskunta ja osa Venäjän keisarikuntaa, ja oli ollut sitä lähes sadan vuoden ajan. 1800-luvun aikana Suomi oli kehittynyt voimakkaasti, ja monet suomalaiset kokivat sen olevan yhä selkeämmin Venäjästä erillinen valtio: olihan Suomella omat perustuslait, vahva oma hallinto, toimivat poliittiset rakenteet ja oma kansantalous. Venäjällä yleistyi nationalismin myötä ajatus, että Venäjän tulisi olla yhtenäinen ja jakamaton.¹⁵

Suomen suuriruhtinaskunnassa koettiin vuosina 1899–1905 ja 1908–1917 kaksi aikakautta, joita on Suomessa jälkeenpäin nimetty sortokausiksi. Tämä nimitys kuvaa suomalaisten näkökulmaa siitä, että venäläistämistoimet olivat epäoikeudenmukaisia ja ne sortivat Suomen kansaa. Venäjän hallinnon näkökulmasta heidän tavoitteenaan oli vahvistaa keisarikunnan turvallisuutta ja sisäistä yhtenäisyyttä. Venäjä harjoitti samanlaista yhtenäistämispolitiikkaa myös muiden keisarikunnan vähemmistökansallisuuksien parissa.¹⁶ Venäläistämistoimilla Venäjän hallinto halusi rajoittaa Suomessa ilmennyttä separatismia. Tarkoituksena ei ollut suomalaisten etninen hävittäminen, vaan yhtenäistäminen oli hallinnollista ja kulttuurillista.¹⁷ Käytän tutkielmassani näistä venäläistämisen ajanjaksoista sortokaudet-nimitystä, koska se on yleisesti vakiintunut käyttöön.

Löysin Katajan kirjoituksista seitsemän tekstiä, joissa käsiteltiin venäläistämispolitiikkaa. Kataja kirjoitti venäläistämistoimista hyvin epäsuorasti, ja usein ilmaisut olivat tulkinnanvaraisia. Katajan tekstit olivat pääosin kuvailevia tarinoita. Hänen omia mielipiteitään ei tuotu selkeästi ilmi, vaan todennäköisesti hän piilotti ne kertojan ajatuksiksi tai tapahtumien yleiseksi kuivailuksi. Kataja ei voinut ilmaista teksteissä suoraan mielipidettään, koska hänen tuli sanomalehtimiehenä toimia sensuuriviranomaisten sallimissa rajoissa, jotta ei vaarantaisi omaa elantoaan. Ensimmäisessä alaluvussa käsittelen tekstejä, joissa ilmeni piilotettua huolta ja pelkoa Suomen tulevaisuudesta, ja toisessa alaluvussa käsittelen tekstejä, joissa kirjoitettiin konkreettisista venäläistämistoimista ja niihin kohdistuneesta vastarinnasta.

¹⁵ Soikkanen 2009, 14.

¹⁶ Leino-Kaukiainen 1984, 25.

¹⁷ Jussila 1979, 40, 242.

1.1. Huoli Suomen tulevaisuudesta

Kataja asui Ylitorniossa, eli erittäin lähellä Suomen suuriruhtinaskunnan ja Ruotsin välistä rajaa, joten hänen teksteissään käsiteltiin toisinaan tätä rajaseutua. Kahdessa kirjoituksessa *Matkakirjeitä* (1900) ja *Juhannusyötä Aawasaksalla 1901* (1901) hän vertasi maita suoraan toisiinsa. Nämä kirjoitukset julkaistiin ensimmäisen sortokauden aikana. Tekstit kertoivat näennäisesti matkasta Helsingin laulujuhlaan ja juhannuksen vietosta, mutta niihin oli piilotettu huolta Suomen tulevaisuudesta. Kataja kiinnitti huomiota Suomen ja Ruotsin lippuihin, koska liput ovat selkeitä symboleita maan olemassaolosta ja itsenäisyydestä. Lisäksi hän huomioi sen, että Ruotsissa sen oma kulttuuri sai kukoistaa vapaasti.

*Toisen kaupungin [Haaparannan] katoilla liehuwat liput kansallisine wärineen... nouseeko walko-sininen koskaan enään pienen Tornion raatihuoneen kurkihirren päähän...?*¹⁸

*Se on wapaa ja hauska Ruotsi, kulttuurin hienontamine piirteineen. Siellä liput liehuwat o m i l l a w ä r e i l l ä ä n, waan alaston on Aawasaksan [Suomen puolella] pawiljongin lippu tanko...*¹⁹

Tekstit olivat sävyltään kaihoisia ja huolestuneita. Niissä ei suoraan kerrottu, mitä mieltä kertoja oli tästä Suomen ja Ruotsin välisistä eroista itsenäisyyden suhteen. Tähän eroavuuteen haluttiin kuitenkin kiinnittää lukijan huomio, ja saada tämä kenties pohtimaan sitä, että miksi toinen sai olla itsenäinen ja vapaa, ja toinen ei. Erityisesti jälkimmäisessä tekstissä tätä maiden välistä eroa korostettiin typografisella kirjainasettelulla, jossa kirjaimia harvennetaan toisistaan.

Tekstissä *Matkakirjeitä* (1900) oli lippujen vertailun lisäksi huomattavissa voimakasta pelkoa Suomen tulevaisuuden puolesta. Tekstissä kertoja oli laivamatkalla Tornion Helsinkiin laulujuhlaan. Tätä laulujuhlaa miettiessään hän pohti:

Totta kai on tämän merkillisen vuoden merkkitapaus, Helsingin laulujuhla, suurin kaikista laulujuhlistamme, osoittawa, että me kaikin laulaen kaihomme, surumme ja tulewat murheemme koetamme unhoitta... ja että laulumme on

¹⁸ ”Matkakirjeitä” (pak.). *Perä-Pohjolainen* 14.6.1900.

¹⁹ ”Juhannusyötä Aawasaksalla 1901” (pak.). *Kaleva* 19.7.1901.

*sydämen pohjasta lähtösin ja että säweleestä soi riemua hyvästiksi onnemme vuosisadalle ja epätoivoa, aawistelewaa kahleutta tulewalle...*²⁰

Laulujuhilla laulettaisiin hyvästit Suomen onnen vuosisadalle, eli 1800-luvulle. 1800-luku todella vei Suomea paljon eteenpäin: esimerkiksi väkiluku kolminkertaistui ja Suomi teollistui nopeasti, mikä johti taloudelliseen kasvuun. Lisäksi kansalaisten sivistystaso kasvoi kansakoulun ja kansalaistoiminnan myötä.²¹ Tämän onnen vastapainona tekstin kertoja odotti tulevaisuuden olevan Suomelle hyvin vaikea: luvassa olisi epätoivoa, murhetta ja surua.

Tekstissä *Mietteitä* (1907) kuvailtiin suomettarelaisen Aaron kotimatkaa kuntakokouksesta. Aaro oli huolissaan Suomen tulevaisuudesta, ja hän pohti, mikä puolue olisi Suomelle paras valinta. Aaro vertasi Suomen tulevaisuutta kaiken tuhoavaan pakkasyöhön, ja pyrki vakuuttamaan itsensä ryhtymään toimeen sitä vastaan. Tekstissä pyrittiin vetoamaan lukijaan, jotta tämä tuntisi vastuuntuntoa Suomen puolesta.

*[- -] se mikä Suomea nyt odottaa on kowa pakkasyö, joka wie kaiken... aiwan kaiken. Niin eikö ole minun omantuntoni asia ryhtyä warokeinoihin? Eikö ole minun welwollisuutenikin ajoissa ryhtyä toimeen hallan tuhotyötä vastaan? Onhan se minun peltoni, jolla halla waanii? [- -] kummalle ilman suunnalle sytytän nuotiot, että siitä olisi suurin apu wiljawainiolleni? Pakkasyö on aina tywen... niin kolkon tywen ja uhkaa täynnä... [- -] hallayönä on a i n a tuulen henki pohjoisesta [- -] ja sawu kaatuu a i n a etelää kohden eli suoraan wainiolleni...*²²

Lehdistössä käytettiin usein vertauskuvallisia ja symbolisia kuvauksia Suomen ja Venäjän välisestä suhteesta, koska painoviranomaisten oli vaikeampaa tunnistaa ja tulkita niitä. Käytettyjä vertauskuvia olivat muun muassa erilaiset luonnonilmiöt, kuten halla, myrsky ja pohjoistuuli.²³ Tekstissä mainittiinkin Aaron maita vaaniva pakkasyö ja pohjoistuuli, joilla todennäköisesti viitattiin Venäjään. Teksti julkaistiin sortokausien välisenä vapaampana aikana, mutta silti siinä käytettiin vertauskuvia Venäjän-kysymyksen kommentoinnissa.

²⁰ ”Matkakirjeitä” (pak.). *Perä-Pohjolainen* 14.6.1900.

²¹ Tommila 1999, 11. Leino-Kaukiainen 1984, 250–251. Jussila 2009, 51–52.

²² ”Mietteitä” (pak.). *Kaleva* 24.5.1907.

²³ Leino-Kaukiainen 1984, 239.

Suurlakon jälkeinen ilmapiiri ei siis ollut niin vapautunut, että Kataja olisi voinut kirjoittaa huolistaan vapaasti.

Toisen sortokauden aikana julkaistussa kirjoituksessa *Maalaisnuorisolle* (1909) Kataja tahtoi otsikon mukaisesti vedota maalaisnuorisoon. Hän puhutteli heitä suoraan, ja pyrki vetoamaan heihin. Hänen mielestään nuorison tulisi sivistää itseään lukemalla kirjoja, eikä hakea ”huwitusta pahasta”,²⁴ kuten turhanpäiväisistä tansseista. Kataja kirjoitti, että kaikilla suomalaisilla olisi velvollisuus pitää huolta Suomen tulevaisuudesta, mutta erityisesti nuorilla olisi raskas vastuu Suomen sen rakentamisessa ja turvaamisessa. Kirjoitus oli sävyltään vakava, mutta paikoitellen myös hieman toiveikas, kenties jottei hän pelottelisi nuorisoa liikaa.

*Maalaisnuoriso! Tunnetteko tehtäväännne, tunnetteko isänmaatanne Suomea!
Tunnetteko, – tiedättekö, että tämä maa on meidän lämmin ja rakas kotimme,
jonka hyväksi meidän kaikkien on parhaamme pantawa. [- -]
Ja nykyinen aika vaatii nuorisolta enemmän kuin olleilta sukupolwilta. [- -] Ja
isänmaa tarwitsee kaikkien poikiensa ja tyttäriensä hellän huolen ja sen
tulewaisuus on nousewan nuorison käsissä.*²⁵

Kirjoitus päättyi toiveikkaaseen, todennäköisesti vertauskuvalliseen kevään saapumiseen talven pimeyden jälkeen. Vaikutti siltä, että Suomelle ennustettiin valoisaa ja kukoistavaa tulevaisuutta, kun venäläistämisen uhasta päästäisiin eroon. Loppuun Kataja lisäsi raskaan, velvollisuudentunteisen muistutuksen: nuorten pitäisi ”kaikki uhrata” isänmaan tulevaisuuden ja hyvinvoinnin puolesta.

*[- -] kun kewät koittaa ja walon aika saapuu, on mielenne toinen, kuin oli
syystalwen pimeinä päiwinä. Muuttolinnun liwerryksestä kuulette iloisen
säweleen ja wawahtelewasta sydämestänne kajahtaa riemu siitä, että teillä on
isänmaa – isänmaa, jonka eteen pitää kaikki uhrata, – paitsi isänmaata [- -].*²⁶

Kirjoituksessa *Iltatunnelma* (1910) Kataja kuvaili venäläistämisen uhkaa ja tulevaisuuden pelkoa hyvin hämäräperäisesti. Tämä johtunee siitä, että teksti julkaistiin toisen sortokauden aikana. Tarinan kertoja nukahti nojatuoliinsa, ja näki takassaan näyn, jossa tumma mieshahmo pyrki sammuttamaan takkatulen ja takkaan ilmestyneet kirkkaat valot. Nämä valot kuitenkin

²⁴ ”Maalaisnuorisolle” (pak.). *Liitto* 30.11.1909.

²⁵ ”Maalaisnuorisolle” (pak.). *Liitto* 30.11.1909.

²⁶ ”Maalaisnuorisolle” (pak.). *Liitto* 30.11.1909.

syttyivät aina uudestaan tämän turhista sammutusyrityksistä huolimatta. Kertoja heräsi, kun hänen naapurinsa tuli kylään kertomaan uutisia eduskunnan hajottamisesta.

– [- -] *Et ole tainnut viimeisiä uutisia kuullakaan, kun metsässä kaiken päivää olet ollut?*

– *Enpä ole kuullut, - vastasin, ollen vieläkin äskeisen näyn wallassa.*

– *Eduskunta on taas hajotettu. – Ne miljoonat...*

*Emme sen enempää puhuneet. Naapuri paranteli terwaksia takkaan ja waipui hänkin mietteisiinsä.*²⁷

Tekstissä mainittiin ”ne miljoonat”, jotka liittyivät juuri tapahtuneeseen eduskunnan hajottamiseen. Tällä viitattiin todennäköisesti niin sanottuihin sotilasmiljooniin, joita Suomen tuli maksaa Venäjälle korvauksena siitä, että Suomen ei tarvinnut enää ylläpitää omaa sotaväkeä uuden asevelvollisuuslain ja kutsuntalakkojen vuoksi.²⁸ Kertoja ja naapuri olivat järkyttyneitä eduskunnan hajottamisesta, ja he menivät sanattomiksi. Asia oli siis hyvin vakava. Hiljaisen hetken jälkeen kertoja kuvaili naapurille äsken näkemänsä unen. Naapuri kertoi tulkintansa unen tarkoituksesta ja ennustuksesta tulevaisuuden suhteen.

– *Mitäkö tietää! – arweli naapuri. – Se tietää, että meissä koetetaan sammuttaa kaikki se, mikä on waloa, jotta pimeyteen johtaminen käwisi helpommin.*²⁹

On todennäköistä, että tämä naapurin tekemä unitulkinta kertoi venäläistämisestä: suomalaisilta pyrittiin sammuttamaan nationalismin sytyttämät ”valot” eli ajatukset Suomen erillisyydestä, ehkä jopa itsenäisyydestä. Tämän sammuttamisen tarkoituksena olisi ”johdattaa pimeään”, eli kohti venäläistymistä. Kirjoitus loppui ahdistuneeseen tulevaisuuden odotukseen:

*Mutta ulkona kirkastui ilma ja tuhannet tähdet syttyiwät taiwaan laella. Täällä tuwassa oli lämmin kotiliesi ja ympärillä kotoinen tunnelma. Wanha kello, jonka päällä raamattu ja wirsikirja oliwat, tuntui käywän hermostuneesti, ikäänkuin hätääntynyt, jota takaa ajetaan. Mitä sekin ennustanee?*³⁰

Kataja kutsui kysymyksellä lukijaa pohtimaan tekstin tarkoitusta, ja mitä siinä kuvailut asiat voisivat ennustaa. Tekstin loppu oli jokseenkin ristiriitainen. Ilma kirkastui, ja tuhannet tähdet

²⁷ ”Ilta tunnelma” (pak.). *Liitto* 3.2.1910.

²⁸ Jussila 2004, 738.

²⁹ ”Ilta tunnelma” (pak.). *Liitto* 3.2.1910.

³⁰ ”Ilta tunnelma” (pak.). *Liitto* 3.2.1910.

syttyivät tuomaan valoa pimeään. Mutta samaan aikaan kellon käyntiä eli ajan kulua kuvattiin huolta herättävästi: se kävi ”hermostuneesti”, se oli takaa ajettu ja hätäntynyt. Kataja näki tulevaisuuden hyvin epävarmana, ja että se voisi olla joko huolestuttava – Venäjän takaa-ajosta hätäntynyt – tai valoisa, tähtien kirkastama. Teksti oli tyyliltään hyvin symbolinen ja tulkinnanvarainen, mikä oli tarpeen sensuuriviranomaisten harhauttamiseksi. Vertauskuvalliset tekstit olivat usein niin monitulkintaisia, että yksittäinen painoasiamies ei välttämättä huomannut kirjoituksessa epäilyttäviä aineksia.³¹

Missään tässä alaluvussa kuvatuista teksteistä Kataja ei sensuurin vuoksi käsitellyt Venäjänkysymystä suoraan, vaan piilotti huolenaiheensa ja huomionsa muun tekstin sekaan, esimerkiksi juhannuksen vieton tai kertojan unen kuvailuun. Kataja käytti paljon vertauskuvia, jotka liittyivät usein luonnonilmiöihin. Kirjoitusten kertojat olivat yleensä hyvin huolestuneita Suomen tulevaisuudesta, ja tulevaisuutta pyrittiin ennustamaan erilaisin merkein. Tekstien ahdistuneen ilmapiirin vastapainona niissä näkyi myös toivonpilkahduksia: nuorisossa olisi tulevaisuus, kevät saapuisi ja valo koittaisi jälleen.

1.2. Konkreettiset venäläistämistoimet ja niiden vastarinta

Tekstissä *Kylän raitilta* (1900) kuvailtiin kertojan kylässä asuvia miehiä ja heidän talojaan. Yksi asukkaista oli vanha Peterin ukko, joka luki paljon sanomalehtiä ja seurasi politiikkaa aktiivisesti. Hän järkyttyi lukiessaan lehdestä lakkautuksesta, mutta tekstissä ei kuitenkaan kerrottu suoraan, minkä asian lakkautuksesta oli kyse. Todennäköisesti kyseessä oli jokin lehti, koska tekstissä korostettiin Peterin ukon olevan suuri sanomalehtien ystävä.

Muuten on Peterin ukko näinä aikoina ollut hyvin huolissaan maassamme wallitsevien olojen tähden. Nähdään hänet usein nousewan, kun rauhassa lukee lehtiään, äkkiä ylös, purewan hammasta ja astuwan kiiwaasti pitkin laattiaa. Arwannette, mitkä tunteet ukossa liikkuvat, kun kuuluu höpisevän: ”Lakkautettu... lakkautettu... ja pidennetty lakkautusta... hitto wie...”³²

Peterin ukko raivostui usein lukiessaan sanomalehdistä jotain lakkautuksiin liittyvää – tämä oli siis toistuvaa. Lakkautusta oli ”pidennetty”, joten kyseessä oli ilmeisesti määräaikainen lakkautus, eikä lopullinen. Lehtien ystävänä hän oli varmaankin huolissaan ja turhautunut, kun

³¹ Leino-Kaukiainen 1984, 240.

³² ”Kylän raitilta” (pak.). *Perä-Pohjolainen* 27.2.1900.

kenraalikuvernööri N.I. Bobrikovin ankaran lehdistöpolitiikan takia niitä uhkasivat lakkautukset.³³ Kataja puhutteli lehden lukijaa suoraan: ”arwannette” miltä tuntuu, kun itselle tärkeä lehti lakkautetaan. Hän siis oletti, että sanomalehtilukija oli kokenut jotain samanlaista ja siten tunnistaisi Peterin ukon huolen ja vihan. Tällä lukijan suoralla puhuttelulla pyrittiin herättämään tässä tunteita.

Samassa tekstissä kerrottiin myös Peterin ukon naapurista, Siipolan Santerista, josta ei kylällä pidetty. Hän ei ollut suostunut allekirjoittamaan keisarille vuonna 1899 vietyä suurta adressia. Helmikuun manifestin jälkeen suomalaiset ryhtyivät hankkeeseen, jossa ympäri Suomea kerättiin viikossa 520 000 allekirjoitusta adressiin. Tällä adressilla pyrittiin vetoamaan keisariin, jotta suomalaisia järkyttänyt helmikuun manifesti peruttaisiin.³⁴ On mielenkiintoista, että tämä suurta adressia käsittelevä tekstiosio pääsi ennakkosensuurista läpi, koska tutkimuskirjallisuuden mukaan se oli yksi sensuuriviranomaisten kieltämistä aiheista.³⁵ Kirjoitus kuitenkin julkaistiin lähes vuosi suuren adressin jälkeen, joten ehkä ajan kuluminen oli vähentänyt asian tulenarkuutta.

Tekstissä kerrottiin, että kyläläiset olivat nähneet venäläisten kiertävien laukkukauppiaiden eli ”reppuryssien” käyneen kylässä Siipolan Santerin luona. Näistä laukkukauppiaista ei aina paikallisyhteisöissä pidetty, koska heidän harjoittamaansa kiertävää kaupankäyntiä pidettiin yleisesti laittomana.³⁶ Jotkut laukkukauppiat levittivät suuren adressin aikaan kenties vilkkaamman kaupankäynnin toivossa huhuja, että lähitulevaisuudessa Suomen suuriruhtinaskunnassa tapahtuisi venäläisen mallin mukainen maanjako, josta kaikki suomalaiset ja erityisesti köyhät hyötyisivät. Lisäksi Suomessa kiersi huhuja, että suuren adressin allekirjoittajia saattaisi uhata Siperiaan tai sotaan joutuminen, tai jopa teloittaminen.³⁷

Muistuu niin selvästi mieleeni se menneen talwellinen maaliskuun 5 päivä. Oli kirkas ja kylmä ja niin kummallisia asioita haasteltiin. Ja silloin meidänkin kylässä asia walaistiin ja tieto tuli kaikille mistä oli kysymys, että oli keisarille nöyrä asia. Me riennettiin miehissä ja naisissa Herralaan, jossa kukin sai

³³ Bobrikovilla oli kenraalikuvernöörinä oikeus lakkauttaa lehti väliaikaisesti tai pysyvästi. Kriteerit tälle olivat niin epätasälliset, että hänellä oli käytännössä valta lakkauttaa mikä lehti tahansa. Myös *Perä-Pohjolainen* oli kaksi kuukautta lakkautettuna vuonna 1901, ja *Kaleva* kolme kuukautta vuonna 1902. Leino-Kaukiainen 1984, 54, 330, 332.

³⁴ Tommila 1999, 294.

³⁵ Leino-Kaukiainen 1984, 62.

³⁶ Leino-Kaukiainen 1984, 139. Jussila 2004, 454.

³⁷ Tommila 1999, 247–251.

nimensä kirjottaa ja jossa kaikille luettiin ja selvitettiin se nöyrä anomus, joka tuli keisarille wietäväksi. [- -]

Ja [Siipolan] Santeri ei kirjoittanut [nimeään]. Siitä ei silloin niinkään suurta lukua pidetty. Mutta kewäillä selwesi asia. Nähtiin reppuryssäin Siipolassa kulkewan ja sanottiin yötäkin olleen ja huhuja alkoi kuulua kuinka hywä elämä nyt tulee... niinkuin tiedätte...

Mutta äkkiä katosiwat ”apostolit”, kun kuului kruununmiehiä käyneen Siipolassa. Ja siitä saakka on Santeria kieroon katsottu ja Peterin ukko on ihan raiwoissaan hänelle. Kuuluu Santeri kehuneen, että ne jotka eiwät nimeään siihen anomukseen kirjoittanut, että ne saawat palkinnon, mutta kirjoittajille antaa keisari nuhteet...

Olisi nyt waan hauska nähdä minkälaisen palkinnon Siipolan Santeri saapi.

Mutta ei häneltä tulla kadehtimaan siitä, se on warmu.³⁸

Tekstin kertoja oli selvästikin suuren adressin kannalla, ja hän uskoi olevansa asiassa moraalisesti oikealla puolella. Siipolan Santeri nähtiin tämän oikean puolen vastustajana. Santeri itse odotti saavansa jonkin palkinnon siitä, ettei ollut allekirjoittanut suurta adressia – ehkä hän toivoi saavansa edullisemman aseman huhujen mukaan pian tapahtuvassa maanjaossa. Kertoja odotti Santerin saavan jonkinlaisen moraalisen tai jopa konkreettisen rangaistuksen toiminnastaan.

Vuoden 1899 helmikuun manifestin nojalla vuonna 1901 Suomeen määritettiin uusi asevelvollisuuslaki, jonka mukaisesti Suomen omaa sotaväkeä alettiin yhtenäistää Venäjän keisarikunnan armeijaan. Tämä oli osa Venäjällä tapahtuvaa sotaväen uudistusta.³⁹ Suomen oma asevelvollisuus lakkautettiin, ja suomalaisten tuli jatkossa suorittaa asevelvollisuutensa venäläisissä joukko-osastoissa.⁴⁰ Asevelvolliset nostivat arpa erityisissä tilaisuuksissa, jossa arvan perusteella heidät jaettiin reserviläisiin ja aktiivipalveluksen suorittajiin.⁴¹

Suomessa tätä uutta asevelvollisuuslakia pidettiin laittomana,⁴² joten monet suomalaiset ryhtyivät vastarintatoimiin. Helmikuun manifestia ja asevelvollisuuslakia vastustaneet erosivat

³⁸ ”Kylän raitilta” (pak.). *Perä-Pohjolainen* 27.2.1900.

³⁹ Särmäkari 2016, 105.

⁴⁰ Leino-Kaukiainen 1984, 26.

⁴¹ Jussila 2004, 427.

⁴² Särmäkari 2016, 110.

senaatista, jolloin senaattiin jäi vain myöntövyysmielisiä. Myös kansalaiset toimivat uutta lakia vastaan: osa asevelvollisista kieltäytyi kutsunnoista kokonaan, ja arvannostotilaisuuksia boikotoitiin ja häirittiin.⁴³ Vastarinta toimi, sillä kutsuntalakkojen takia suomalaisten asevelvollisuus päätettiin lakkauttaa kokonaan.⁴⁴ Tämän takia Suomen tuli maksaa Venäjälle korvauksia eli ”sotilasmiljoonia”, kuten kävi ilmi tekstissä *Ilta tunnelma* (1910).

Katajan kahdessa tekstissä käsiteltiin näitä asevelvollisuuteen liittyviä arvannostotilaisuuksia: kirjoituksessa *Yleisenä syyttäjänä* (1906) sekä tekstissä *Mietteitä* (1907). Kataja kirjoitti teksteissään avoimesti arvannostotilaisuuksien laittomuudesta. Tämä oli poikkeuksellisen suoraan ilmaistu, kun vertaa hänen muiden kirjoituksiensa epäsuoriin kannanottoihin venäläistämispoliitikasta. Tämä avoimuus johtui varmaankin suurlakon jälkeisestä asenneilmapiirin vapautumisesta. Näistä teksteistä voi tulkita, että Kataja piti näitä arvannostotilaisuuksia lainvastaisina. Hän naamioi nämä ajatukset tekstien kertojien, yleisen syyttäjän ja Aaro Kuusikon mietteiksi. Yleinen syyttäjä ajatteli arvannoston olleen yksioikoisesti laitton, mutta Aaro Kuusikko kipuili asian kanssa enemmän.

Yleisenä syyttäjänä (1906) kertoi nimensä mukaisesti syyttäjänä toimimisesta. Kirjoituksessa saattoi olla yhtymäkohtia Katajan omiin kokemuksiin, sillä hän oli hoitanut sairastuneen isänsä nimismiehen virkatehtäviä vuosina 1900–1905.⁴⁵ Tekstissä kertoja muisteli jälkeinpäin käräjillä käsiteltyä tapausta, joka oli jäänyt erityisesti hänen mieleensä. Kahta nuorta miestä oli epäilty asevelvollisuuteen liittyneen arvannostotilaisuuden halventamisesta siten, että he olisivat riehuneet humalassa. Syyttäjä oli tuntenut pojat entuudestaan, ja hän oli suhtautunut näihin ymmärtäväisesti ja myötätuntoisesti. Hän pohti tapausta jälkiviisaudella:

*Se oli tapahtunut silloin kun muutakin ”laittomuutta” tässä maassa harjotettiin sen minkä ehdittiin. Miks’ei saanut yksi olla yhtä laitton kuin toinenkin? Laitontahan oli koko arvannosto, mikä sitten jos pojatkin elivät laittomasti.*⁴⁶

Syyttäjän mielestä poikien mahdollinen laitton toiminta oli ollut siis mitätöntä verrattuna Suomessa silloin yleisesti tapahtuneen laittomuuden rinnalla. Epäilemättä Kataja viittasi tällä ”laittomuudella” maassa vallinneeseen venäläistämispoliikkaan. Syyttäjän moraalitajuun ei sopinut se, että valtion tasolla oli puututtu mitättömiin pikkuasioihin – eli tässä tapauksessa

⁴³ Jussila 1979, 62.

⁴⁴ Jyränki 2017, 45.

⁴⁵ Mäkitalo 1964, 6.

⁴⁶ ”Yleisenä syyttäjänä” (pak.). *Perä-Pohjolainen* 1.3.1906.

nuorukaisten viinanjuontiin – kun Suomi oli muutoinkin ”laittomuuden” tilassa. Viranomaisilla ja suomalaisilla olisi siis ollut suurempiakin ongelmia ja huolenaiheita, kuin yleisesti kyseenalaistetun, jopa laittomaksi tulkitun arvannostotilaisuuden halventaminen. Toinen syytetyistä olikin kertonut oikeudessa katuneensa koko tilaisuuteen saapumista:

[- -] itsekseni waan kiroilin, että kun lähdin ollenkaan, kun kuuluwat sanowan että oli laiton koko arwannosto.⁴⁷

Tekstissä *Mietteitä* (1907) kerrottiin Aaro Kuusikosta, joka kuntakokouksen jälkeen pohti elämäänsä ja Suomen nykypolitiikkaa. Hän muisteli ”arvannoston aikaa”, jolloin hänet oli kunnan puolesta valittu arvannostotilaisuuteen töihin, ja hänen kutsuntaikäinen poikansa Eemeli oli saanut valtiolta kutsun nostamaan arpaa. Tekstissä tuotiin ilmi asevelvollisuuskysymyksestä johtuneet ristiriitaiset tunteet, kun sekä Aaro että Eemeli olivat kipuilleet asian kanssa ja puntaroineet, menisivätkö tilaisuuteen vai eivät. Aaro oli mennyt, vaikka sydämessään oli tuntenut sen olevan väärin.

Se oli silloin arwannoston aikana, jolloin toiset kielsiwät, toiset kehottiwat arpaa nostamaan. Eemelikin oli saanut niitä kirjeitä, joissa kiellettiin arwannostoon menemästä. Ja kun lähtöpäiwä tuli, niin Eemeli sanoi, ettei hän lähde, waikka muut kaikki menisiwätkin.

Aaro oli silloin kun[n]an puolesta walittu arwannostoon ja silloin oli hän pitänyt sen oikeana. Mutta kyllä sen aina muistaisi sen pitkän yön, jona hän walwoi ja mietiskeli sitä, että mennäkö waiko olla menemättä. Rowastin kanssa oli heillä ollut monen monta kertaa asiasta puhetta ja rowasti oli kehottanut menemään. Esiwaltaa pitää kuunnella.

Mutta sydämessä oli ääni sanonut, ettei ollut oikein eikä hän Eemelillekään sen kowempaa pannut. Oli waan sanonut, että tee tahtosi.

Ja Eemeli jäi pois. Kaikki muut oliwat nostaneet arpaa ja arwannosto[n] jälkeen menneet Amerikkaan joka ainoa, joka kelpaawaksi tulkittiin. Miten lienewät sitten sotkeneet, ettei oltu Eemelistä sen enempää huolta pidetty, ei ollut nimismieskään tiedustellut.⁴⁸

⁴⁷ ”Yleisenä syyttäjänä” (pak.). *Perä-Pohjolainen* 1.3.1906.

⁴⁸ ”Mietteitä” (pak.). *Kaleva* 24.5.1907

Konkreettisia venäläistämistoimia ja niiden vastarintaa käsitelleet kirjoitukset olivat ilmapiiriltään vapautuneempia kuin edellisen alaluvun tekstit. Tämä johtunee siitä, että kirjoitusten näkökulma oli menneisyyttä tarkasteleva: kun suuresta adressista, lehtien lakkautuksista, uudesta asevelvollisuuslaista ja sen boikoteista oli kulunut aikaa jo vuosi tai useampi, aiheet eivät enää olleet yhtä tulenarkoja. Siksi Kataja pystyi kirjoittamaan niistä selkeämmin, ja jopa kommentoimaan asevelvollisuuslain olleen yksioikoisesti laitton. Katajan kirjoitusten perusteella voi tehdä johtopäätöksen, että hän oli Venäjän-kysymyksen suhteen perustuslaillinen eli vastarinnan ja Suomen asian kannalla.

2. PUOLUEITA KUVAILLEET KIRJOITUKSET

Edellisessä luvussa käsitellyt venäläistämistoimet ja huolet Suomen asemasta Venäjän keisarikunnassa olivat ankaran sensuurin alla, eivätkä lehdet voineet käsitellä niitä vapaasti haluamallaan tavalla. Sensuurin ja lakkautusten uhan takia lehdet käänsivät huomionsa näistä kielletyistä asioista muihin ajankohtaisiin poliittisiin aiheisiin.⁴⁹ Sensuurin vuoksi Kataja kirjoitti sanomalehtiteksteissään päivänpolitiikasta ja puolueista avoimemmin kuin venäläistämistoimien herättämistä huolista. Löysin puolueita kuvaileva Katajan kirjoituksia seitsemän, joista kaksi tekstiä oli osa yhtenäistä jatkokertomusta. Luvun lopussa on kokoava taulukko keskeisistä havainnoista.

Vaikka sensuuri oli poliittisissa teemoissa löyhempää kuin venäläistämisasiossa, täysin vapaasti niistäkään ei saanut kirjoittaa. Kiellettyä oli muun muassa valtion virkamiesten, senaatin tai kenraalikuvernöörin halventaminen, arvosteleminen tai sopimaton kritisointi. Hallituksen virallisista toimista ei saanut raportoida lehdissä ennen niiden muodollista julkaisua valtion omissa tiedotuskanavissa. Vielä valmisteluvaiheessa olevista toimista, kuten lakiuudistuksista, ei saanut kirjoittaa kielteiseen sävyyn tai hallituksen esitystä vastustavalla tavalla.⁵⁰ Kritiikin esittämisen mahdollisuudet olivat nykyajan näkökulmasta hyvin kapeita.

Katajan elinaikana Suomessa koettiin voimakas poliittinen herääminen. Erityisesti 1890-luvulla kansan keskuudessa tapahtui suuria muutoksia. Kansakoululaitos lisäsi lukutaitoisten määrää huomattavasti, ja kansanvalistustyö ja kansalaistoiminta kasvattivat lukemisen halua. Ihmiset alkoivat vaurastua, mikä teki avoimen poliittisten sanomalehtien tilaamisen taloudellisesti mahdolliseksi. Edellisillä vuosikymmenillä käyty suomen ja ruotsin välinen kielitaistelu ja nyt ajankohtainen Venäjän-kysymys vauhdittivat suomalaisten poliittisten mielipiteiden muodostumista.⁵¹ Venäjän-kysymyksen herättämät mielipideryhmät olivat perustuslailliset, jotka kannattivat aktiivista ja passiivista vastarintaa, sekä myöntövyysmieliset, jotka välttivät venäläistämispoliitiikan vastarintaa konfliktin eskalaation pelossa. Perustuslaillisia olivat pääasiassa nuorsuomalaiset ja ruotsinmieliset, ja myöntövyysmielisiä vanhasuomalaiset eli suomettarelaiset.⁵²

⁴⁹ Leino-Kaukiainen 1984, 245.

⁵⁰ Leino-Kaukiainen 1984, 33, 49, 60–62.

⁵¹ Leino-Kaukiainen 1984, 250–251.

⁵² Tommila 1999, 97. Mickelsson 2007, 77.

Ensimmäinen sortokausi päättyi suurlakkoon. Lakkoliike lähti liikkeelle Venäjältä, josta lakkoliike levisi myös Suomen puolelle. Suomen suurlakko loppui 6.11., kun Suomeen luvattiin palauttaa ”lailliset olot”, eli lakkauttaa lehdistön ennakkosensuuri, kumota niin sanottu diktatuuriasetus⁵³ ja lakkauttaa väliaikaisesti helmikuun manifestin soveltaminen. Tärkein suurlakon tuoma uudistus oli kuitenkin uusi yksikamarinen eduskunta. Tämä tarkoitti sitä, että Suomen kansalaisilla oli yleinen, yhtäläinen ääni- ja vaalioikeus. Ensimmäiset eduskuntavaalit pidettiin vuonna 1907. Tämä uusi ja moderni edustuslaitos oli kuitenkin rajoitettu: se oli alisteinen suhteessa keisariin ja Venäjän hallintoon sekä Suomen senaattiin.⁵⁴

2.1. Ylimieliset ja lihavat suomettarelaiset eli vanhasuomalaiset

1880-luvulla säätyvaltiopäivillä alkoi muodostua uuden sukupolven fennomaanien ryhmä. Se ei ollut tuolloin vielä puolue, vaan ennemminkin mielipidesuuntaus, joka sai alkusysäyksensä suomen ja ruotsin kielitaistelusta. Fennomaanit olivat nimensä mukaisesti suomenmielisiä. Vuonna 1869 perustettiin fennomaanien lehti Uusi Suometar, jonka mukaan vanhasuomalaisia kutsuttiin usein suomettarelaisiksi. Nuorsuomalaiset perustivat vanhasuomalaisen liikkeen sisällä oman ryhmänsä 1894, eli toimivat siis yhä vanhasuomalaisten kanssa samassa liikkeessä, kunnes perustivat oman puolueensa suurlakon jälkeen. Suomalainen puolue eli vanhasuomalaiset perustettiin kesäkuussa 1905, eli ennen suurlakkoa. Vanhasuomalainen puolue oli hengeltään konservatiivinen ja porvarillinen, ja sillä oli eliittipuolueen maine. Vanhasuomalaiset olivat myöntyvyysmielisiä suhteessa Venäjään.⁵⁵ Kataja kutsui teksteissään vanhasuomalaisia aina suomettarelaisiksi, joten käytän heistä myös tätä nimeä.

Tekstissä *Lautamiesten penkiltä* (1907) kertojana toimi suomettarelainen Mäkikylän lautamies, joka karkasi tylsästä oikeudenkäynnistä läheiseen ”juttu-tupaan” eli ilmeisesti kapakkaan väittelemään politiikasta. Suomettarelaiset – joihin myös kertoja kuului – kuvattiin vanhoina varakkaina isäntinä, jotka olivat taipumattomia. Heidän joukossaan oli myös muutama yksinkertaisempi ja köyhempi mies. Lautamies oli puolueensa kanssa samaan aikaan ”paisunut”, ulkoisesti keholtaan ja sisäisesti mieleltään. Tämä ulkoinen paisuminen eli

⁵³ Diktatuuriasetuksella tarkoitetaan vuoden 1903 asetusta, jolla kenraalikuvernöörille myönnettiin runsaasti uusia valtaoikeuksia, kuten yhdistysten hajottaminen tai yksilöiden karkottaminen maasta. Jyränki 2017, 45–46.

⁵⁴ Jyränki 2017, 46–47, 49–50, 52–53, 56.

⁵⁵ Mickelsson 2007, 58–60, 67, 77.

lihominen kertoi siitä, että lautamies oli varakas. Sisäinen paisuminen taas viittasi ylimielisyyteen. Lautamiehen tapa kuvailla tilannetta vaikutti omahyväiseltä ja ylimieliseltä:

Mäkikylän lautamies parasta koko [suomettarelaiten] roikassa. [- -] Sillä se [on] yksin hän, joka tässä sekawassa seurakunnassa on rennosti kantanut suomettarelaiten lippua silloinkin kun muut harhailivat eksesissänsä puolueiden umpisilla teillä. Hän tietää olevansa vaikuttawa henkilö ja tuntee itsessään, että hän on wiewä puoluettaan ilomarssissa woiittoon. Sillä hänen puolueensa on syksyn ja talwen kuluessa kaswanut, paisunut ja laajennut samoin kuin hän itsekin sekä sisällisesti, että ulkonaisesti...⁵⁶

Kapakassa oli paikalla myös muiden puolueiden jäseniä. Suomettarelaiset riitelivät ajankohtaisista poliittisista aiheista nuorsuomalaisen kanssa. Eräs nuorsuomalainen kritisoi suomettarelaista poliitikkoa Danielson-Kalmaria, ja kritiikki kohdistui hänen pitämänsä puheeseen ja yleisesti suomettarelaiseen puolueeseen.⁵⁷ Suomettarelaisia kritisoitiin siitä, että heidän ”puulaakinsa” oli vanhentunut. Tällä viitattiin todennäköisesti ruotsin sanaan ”bolag”, joka tarkoittaa yhtiötä. Puulaakilla tarkoitettiin tässä asiayhteydessä ilmeisesti suomettarelaiten puoluetta. Lautamies suuttui tästä kovasti, eli aihe meni ihon alle. Tämä kyseinen kiistelyn aihe toistui suomettarelaiten ja nuorsuomalaisen välillä usein, koska nuorsuomalaiset kommentoivat kuulleensa samat argumentit ennenkin.

Mutta kun Mäkikylän lautamies iskee kiinni erään nuorsuomalaisen arwosteluun Danielson-Kalmarin pitämästä puheesta, wastaa hänelle nuorsuomalainen [- -] että:

– Mitä tekin enään potkitte tutkainta vastaan... tuollainen wanha, lahonut ”puulaaki”... Ettekö tiedä, että teidän puulaakinne ei enään ole ”emä puulaaki”...

Silloin kiiwastuu Mäkikylän lautamies ja hän alkaa puhua ja selittää... sikaari sammuu ja hän selittää, wakuttaa ja wiittoo leweällä kämmenellään...

Mutta nuorsuomalaiset naurawat hänelle wasten naamaa ja muuan wirkkaa:

– Aiwan niin. Tuo on kuultu jo neljätuhatta kertaa ennenkin.⁵⁸

⁵⁶ ”Lautamiesten penkiltä” (pak.). *Liitto* 30.3.1907.

⁵⁷ J.R. Danielson-Kalmari oli vanhasuomalainen poliitikko ja lehtimies. Hänet tunnettiin myöntövyönsinjan kannattajana. Vares 2000, 32, 40, 63.

⁵⁸ ”Lautamiesten penkiltä” (pak.). *Liitto* 30.3.1907.

Teksti *Mietteitä* (1907) kertoi suomettarelaisesta Aarosta, joka oli matkalla kotiin kuntakokouksesta. Tekstistä ei käynyt selväksi, oliko hänellä jonkinlainen virka kunnallishallinnossa, vai oliko hän ollut vain seuraamassa kokousta. Aaro oli vanha mies, mutta yhä ”terwe ja wanka”.⁵⁹ Hän pohti mennyttä elämäänsä, joka oli kulunut työnteossa ahkeroiden ja itseään sivistäen. Aaro tunsu olevansa kylällä ahkeruutensa ja säästäväisyytensä vuoksi kunnioitettu henkilö. Hän koki nostaneensa itsensä omin voimin köyhyiden ja sivistymättömyyden suosta. Myöhemmin tekstissä tuli ilmi, että Aarolla oli ahkeria poikia ja tyttäriä, jotka olivat uurastaneet perheen hyväksi – silti hän koki tehneensä tämän kaiken ”omalla työllään”.⁶⁰ Aarolta ei herunut ymmärrystä ihmisille, jotka valittivat köyhyyttään.

Hän tiesi hywin, että nautti kaikkien pitäjäläistensä kunnioitusta jo senkin vuoksi että hän aiwan omalla työllään, pienestä wiheliäisessä kunnossa olewasta talosta oli tehnyt kylän parhaan talon ja erittäinkin että hän ruumiillisen työn ohessa oli sieluaankin wiljellyt. Yksin oli hän oppinut kirjottamaan ja tietowarojansa oli hän lisännyt tilaamalla sanomalehtiä ja kirjoja. [- -]

oli hän vuosi wuodelta warallisuudestakin edistynyt. Usein hän kummasteli niitä, joilla oli paljoa paremmat tulot kuin hänellä, että he walittiwat köyhyyttään ja sitä, ettei kestä maamies nykyisten werotaakkojen alla. Ja kuitenkin he talwisin ansaitsiwat suuria summia [- -].

Sinne ne oliwat [valittajien] ansiot huwenneet tielle, josta oliwat tulleetkin [- -]. Siellä [kuntakokouksessa] oliwat juuri muutamat isännät wäittäneet, että ellei jostakin saa syrjätuloja, ei talonmies tämmöisenä aikana omistaan elä.

Siihen oli rowasti huomauttanut, että elää ja joka vuosi kokoaa säästöönkin, kun waan huolellisesti hoitaa taloansa ja pysyy kotonaan.

– Tuossa Aaro Kuusikossa näette esimerkin, – oli hän sanonut.⁶¹

Aaro keskusteli kuntakokouksen tapahtumista nuorsuomalaisen ystävänsä Santerin kanssa. Santeri ärsyyntyi siitä, että kokouksessa oli kritisoitu Maalaisliittoa, ja hän moitti näitä kritisoijia: ”Tietää sen sellaiset wanhat, lakon puulaakin miehet...”⁶² Tällä hän viitattasi

⁵⁹ ”Mietteitä” (pak.). *Kaleva* 24.5.1907.

⁶⁰ ”Mietteitä” (pak.). *Kaleva* 24.5.1907.

⁶¹ ”Mietteitä” (pak.). *Kaleva* 24.5.1907.

⁶² ”Mietteitä” (pak.). *Kaleva* 24.5.1907.

suomettarelaisiin, koska muissa Katajan teksteissä – kuten *Lautamiesten penkiltä* (1907) ja *Waltiollinen pilwi* (1911) – suomettarelaisista puhuessa käytettiin sanoja ”vanha puulaaki.” Santeri järkyttyi kuullessaan, että kokouksessa oli suunniteltu ehdottaa paikallista miestä, Horsluntia, valtiopäiväehdokkaaksi. ”Horsluntilta!! Ettäkö hänet ehdokkaaksi? [- -] Sellaisen kevytmielisen suomettarelaisen, joka ei ymmärrä oikeastaan mitään...”⁶³ Kevytmielisyys tarkoitti tässä yhteydessä varmaankin typeryyttä. Aarokaan ei tainnut pitää Horsluntista, koska sanoi, ettei aio äänestää tätä.

Teksti *Puolueemme miehistä* (1908) oli pilaksi tarkoitettu. Kataja toi alaotsikossa ”Pilakuwa.” ilmi sen, että ei ollut tekstinsä kanssa tosissaan, tai tarkoittanut kritiikkiä otettavan kirjaimellisesti. Kirjoituksessa kerrottiin, että suomettarelaiset eivät tulleet toimeen maalaisliittolaisten kanssa, ja he eivät jättäneet näitä koskaan rauhaan. Suomettarelaiset pyrkivät vetoamaan näihin puhumalla ”Jumalan sanaa”. Suomettarelaiset käyttivät kristillisyyttä ja uskontoa lyömäaseena maalaisliittolaisia vastaan.

Kirjoituksessa kuvattiin suomettarelaisia: ”Jyrkän rajan muista puolueista tekewät ”koko kansan” puolue, suomettarelaiset [- -].”⁶⁴ Nykypäivänä tällainen lainausmerkkien käyttö voitaisiin tulkita sarkasmiksi tai ironiaksi, mutta en tiedä, millainen merkitys lainausmerkeillä oli 1900-luvun alun Suomessa. Suomettarelaiset pystyi tunnistamaan jo kaukaa juhlallisesta kävelytyylistä, punaisesta naamasta ja poskia peittävästä parrasta. Suomettarelaisten silmistä paistoi ”kristillinen mieli”.⁶⁵ Tekstissä kuvailtiin kahta suomettarelaista, Jannen Aukustia ja Mäkikylän lautamiestä, joka esiintyi myös tekstissä *Lautamiesten penkiltä*. Molemmat olivat pitäjänsä merkkimiehiä, sekä olemukseltaan juhlallisia ja hienostuneita. Tämä olemus vaikutti korostetun itsevarmalta, jopa jokseenkin ylimieliseltä. Jannen Aukusti oli kristillinen ja pullea mies. Hänen pyöreytensä kerrottiin todistavan kansan hyvinvointia. Nämä olivat siis varakkaita, koska heillä oli varaa syödä lihomiseen asti.

*Hänen askeleensa owat warmoja ja ikäänkuin opittu joltakin johtomieheltä. [- -]
Jannen Aukusti tietää itsekin sen, että hän ei ainoastaan ole koko sielultaan
maansa ja kansansa tuhtia poikia, waan että hänet myöskin on Luojan suuri sormi*

⁶³ ”Mietteitä” (pak.). *Kaleva* 24.5.1907.

⁶⁴ ”Puolueemme miehistä” (pak.). *Perä-Pohjolainen* 15.2.1908.

⁶⁵ ”Puolueemme miehistä” (pak.). *Perä-Pohjolainen* 15.2.1908.

*wiimeistellyt ja muowaellut siihen ihanteellisihawaan malliin, joka on hänen puolueensa tunnusmerkki [- -].*⁶⁶

Suomettarelainen Mäkikylän lautamies oli samanlainen kuin Jannen Aukusti, ja kertojan mukaan ”ainoa oikeuden jäsenistä, joka ymmärtää isänmaan waaran ja tietää neuvoja sen pelastamiseksi.”⁶⁷ Mäkikylän lautamiehen ja suomettarelaisten taisteluvalmiutta ylistettiin:

*[- -] huomaa hänen käynnissään jo sitä samaa juhlallista myöntävän rukoilewaa tahtia, jossa hänen puolueensa on kai kerran marssiwa isänmaan puolesta tappeluun.*⁶⁸

Nämä suomettarelaisten taistelutahtoa kehuneet pätkien olivat selvästikin sarkasmia, koska suomettarelainen puolue oli tunnettu myöntövyyslinjan kannattaja.⁶⁹ Suomettarelaiset eivät siis lähtökohtaisesti olleet mitenkään innokkaita marssimaan taistoon tai ryhtymään aktiiviseen vastarintaan isänmaan puolesta. Tällainen sarkasmi sopisi myös pilailutekstin henkeen.

Tekstissä *Talwitien Pekka ja hänen saunansa eli puolueet sowinnossa* (1911) kuvailtiin politiikan vuoksi riitautuneita naapureita ja ystävyksiä. Tarinan päähenkilön Pekan naapuri suomettarelainen Viinikka oli ”harmajapartainen, pastorin ystävä, ulkokullattu pyhimys.”⁷⁰ Hän oli siis iäkäs ja kristillinen mies. ”Ulkokullattu pyhimys” viitasi, että Viinikka oli tekopyhä, ja hän siis esitti olevansa uskonnollisempi ja parempi kuin todellisuudessa oli. Viinikan kerrottiin riidelleen politiikasta Maalaisliittoon kuuluvan Tossavaisen kanssa.

Kahden osan jatkokertomuksessa *Waltiollinen pilwi* (1911) kuvailtiin politiikan vuoksi riitautuneita ystäviä ja naapureita, Rantatuomasta ja nuorsuomalaista Yrjänäistä. Suomettarelainen Rantatuomas kuvattiin tekstissä huonossa valossa. Hän oli ”täyswerinen suomettarelainen, vähän löylynlyömä ja tolwanan sekanen mies.”⁷¹ Hän oli siis tyhmä. Lisäksi Rantatuomas oli huono isäntä palkollisilleen, sillä tekstissä kerrottiin hänen jättäneen palkkoja maksamatta.

Rantatuomas oli innokas puolueensa jäsen, mitä hän ilmaisi ”pakisemalla” ja ”jaarittelemalla” usein politiikasta. Nämä sanavalinnat kertoivat siitä, että häntä kuuntelevat olivat pitkästyneitä

⁶⁶ ”Puolueemme miehistä” (pak.). *Perä-Pohjolainen* 15.2.1908.

⁶⁷ ”Puolueemme miehistä” (pak.). *Perä-Pohjolainen* 15.2.1908.

⁶⁸ ”Puolueemme miehistä” (pak.). *Perä-Pohjolainen* 15.2.1908.

⁶⁹ Tommila & Salokangas 1998, 75.

⁷⁰ ”Talwitien Pekka ja hänen saunansa eli puolueet sowinnossa” (pak.). *Kaleva* 18.4.1911.

⁷¹ ”Waltiollinen pilwi” (pak.). *Kaleva* 8.6.1911.

kuulemaansa. Rantatuomas oli vaalien aikana houkutellettu suomettarelaisille äänestäjiä kyseenalaisesti, kenties katteettomilla lupauksilla. Hän tiesi itsekin toimineensa väärin: ”Ei olisi Rantatuomas mielellään tahtonut turvaantua naapurinsa apuun, kun oli tullut olluksi niin häwitön sillekin niissä puoluetingoissa.”⁷² Tämä vaalien aikainen kyseenalainen toiminta toi oikeutusta nuorsuomalaisen Yrjänäisen vihanpidolle ja myöhemmälle Rantatuomaan nöyryyttämiseksi.

*[- -] Rantatuomas lakkaamatta pakisi puolueensa ihmismiehistä ja siitä kuinka suomettarelaiset olivat ainoita oikeita ihmisiä. Rowastin kanssa he yhdessä walasiwat asioita ja saiwat enimmäen osan kyläläisiä puolelleen. Mutta ensin oli Yrjänäinen kiukkuuntunut Rantatuomaalle siitä, että Rantatuomas waalien aikana oli kelwottomalla tawalla houkutellettu ihmisiä äänestämään oman puolueensa ehdokkaita. Siitä saakka olivat naapurukset olleet kuin wieraat toisilleen.*⁷³

Oli heinäkorjuuaika, ja riitaisilla naapureilla oli viereiset niittypalstat saassa. Yrjänäinen oli palkollisinaan saassa, ja Rantatuomas palkollisinaan vesistön toisella puolella pitämässä taukoa työstä. Pian Rantatuomaan seurue huomasi, että heidän veneensä oli kadonnut ja sadepilvi lähestyi uhkaavasti – jos saassa olleet vielä korjaamattomat heinät kastuisivat, niistä tulisi käyttökelvottomia. Ne pitäisi pian korjata pois ja siirtää turvaan sateelta. Rantatuomas joutui nöyrytykseen ja pyytämään apua vastarannalla olevalta nykyiseltä vihamieheltään Yrjänäiseltä ja tämän palkollisilta, josko joku näistä voisi hakea heidät veneellään kiireesti heinäkorjuuseen. Yrjänäinen seurueineen alkoi tehdä erinäisiä vaatimuksia avunannon vastineeksi, ja Rantatuomas joutui ahdingoissaan myöntymään niihin. Hän myönsi tehneensä ”wääryyttä waalien aikana”.⁷⁴ Lisäksi hän lupasi, ettei enää tyrkyttäisi muita tilaamaan Kaikua, eikä hän enää itse vastaisuudessa tilaisi Suometarta.⁷⁵ Hän joutui myös sanomaan, että suomettarelainen poliitikko Nevanlinna oli ”Juurrus-Mikon näköinen” eli ilmeisesti ulkonäöltään ruma.⁷⁶ Yrjänäinen seurueineen piti hauskaa Rantatuomaan kustannuksella.

⁷² ”Waltiollinen pilwi. (Jatk. n:o 128)” (pak.). *Kaleva* 14.6.1911.

⁷³ ”Waltiollinen pilwi” (pak.). *Kaleva* 8.6.1911.

⁷⁴ ”Waltiollinen pilwi. (Jatk. n:o 128)” (pak.). *Kaleva* 14.6.1911.

⁷⁵ Kaiku oli Oulussa ilmestyvä nuorsuomalaisten lehti, joka oli myöntövyysmielinen. Leino-Kaukiainen 1984, 258. Uusi Suometar oli vanhasuomalaisten lehti. Mickelsson 2007, 58.

⁷⁶ Ernst Nevanlinna oli puoluelehden Uuden Suomettaren päätoimittaja vuosina 1906–1913. Nevanlinna oli myös tärkeässä roolissa suomettarelaisen puolueen toiminnassa. Tommila & Salokangas 1998, 127.

Yrjänäistä nauratti.

– Etpä sinä vastaa... Etkö näe, että waltiollinen pilwi nousee ja nousee ja pilaa sinun heinäsi [- -].

Rantatuomas oli raiwoissaan, waan minkäpä noille teki. Tähän täytyi nyt tyytyä.

– Myönnän minä kaikki, – huusi hän. – Mutta tulkaa nyt helwetissä noutamaan... tämähän on kauheaa.

– Elä leweile siellä eli saat olla huomiseen. – Sano vielä kaikkien kuullen, että sekä sinä että rowasti olette keplotelleet ihmisiä siihen wanhaan puulaakiin, suomettarelaisen puulaakiin...

– No olkoon menneeksi sekin, – huusi Rantatuomas, mutta samassa hän kuuli naurua ja porua etempää saarelta:

– Odota sinä wääräsäärinen perustuslaillinen – noitui hän sydämessään, mutta ei sentään uskaltanut ääneensä sanoa. [- -] Kyllä te perkeleet muistatte tämän asian vielä, – jahkasi Rantatuomas.⁷⁷

Rantatuomas sai apua, ja pääsi nöyryytettynä korjaamaan heinänsä. Sade ei kuitenkaan pilvistä huolimatta tullutkaan, joten hänen tekemänsä myönnytykset olivat olleet turhia. Hän joutui kylällä naurunalaiseksi tämän tapauksen tultua julki. Hänelle naurettiin, varsinkin koska hän ”oli kieltänyt herransa ja mestarinsa”⁷⁸, millä tarkoitettiin ilmeisesti Nevanlinnaa. Teksti tuntui kokonaisuudessaan paha saa palkkansa -tyyppiseltä tarinalta, jossa Rantatuomas sai rangaistuksen vaalien aikaisesta kyseenalaisesta toiminnastaan ja hänen muita ärsyttävästä puolueinnostaan.

Kataja tuntui suhtautuvan suomettarelaisiin kielteisesti. Suomettarelaisia kuvaavissa teksteissä toistui usein se, että nämä vaikuttivat ylimielisiltä ja omahyväisiltä. Suomettarelaiset olivat kristillisiä, tai pikemminkin käyttivät kristinuskoa oman sädekehänsä kiillotukseen. Myös varakkuus ja siihen liittyvä lihavuus toistuivat useissa kirjoituksissa. Suomettarelaisiin liittyvissä kirjoituksissa mainittiin usein näiden ”puulaakin” eli ilmeisesti puolueen olleen huono, vanhentunut ja vääränlainen.

⁷⁷ ”Waltiollinen pilwi. (Jatk. n:o 128)” (pak.). *Kaleva* 14.6.1911.

⁷⁸ ”Waltiollinen pilwi. (Jatk. n:o 128)” (pak.). *Kaleva* 14.6.1911.

2.2. Tuliset ja oikeamieliset nuorsuomalaiset

Nuorsuomalaiset olivat aluksi osa vanhasuomalaisesta puoluetta. Vanhasuomalaiset olivat myöntyvyysmielisiä, ja nuorsuomalaiset perustuslaillisia: nuorsuomalaiset siis vastustivat venäläistämistoimia passiivisen ja aktiivisen vastarinnan avulla. Mielipide-erojen käydessä ylipääsemättömiksi Nuorsuomalainen puolue perustettiin suurlakon jälkeen 1905.⁷⁹ Tutkimistani lehdistä *Kaleva* oli nuorsuomalaisten lehti,⁸⁰ ja samoin myös *Perä-Pohjolainen*.⁸¹

Tekstissä *Lautamiesten penkiltä* (1907) kuvailtiin kapakassa tapahtuvaa poliittista väittelyä. Nuorsuomalaiset olivat vankkoja, iältään nuoria ”ja kiiwaita poikia kaikki”.⁸² Se, että heitä kutsuttiin pojiksi, saattoi viitata keskenkasvuisuuteen. Ajankohtaisista poliittisista aiheista oli kiistaa nuorsuomalaisten ja suomettarelaiten välillä, sekä nuorsuomalaisten ja maalaisliittolaisten välillä. Nuorsuomalaiset siis kiistelivät kaikkien kanssa.

Nuorsuomalainen poliitikko Ahmavaara sai osakseen suoraa, henkilöön kohdistuvaa kritiikkiä ja pilkkaa.⁸³ Tämä suora kritiikki saattoi johtua julkaisulehti *Liiton* maalaisliittolaisesta puoluekannasta. Tässä riidassa oli ”tosi kysymyksessä”,⁸⁴ eli aihe oli vakava ja tunteisiin menevä. Maalaisliittolaisten mielestä Ahmavaara oli toiminut huonosti Maalaisliittoa kohtaan, ja tämä kritiikki tuotiin selkeästi ilmi. Hänen sanottiin olevan ”herrojen” eli varakkaiden hyväosaisten puolella. Ahmavaaraa kuvailtiin myös epäluotettavaksi tuuliviiriksi, mistä todisteena esitettiin hänen ilmeisesti tekemänsä nimen- ja puolueenvaihdokset.

Liittolaiset eivät hyväksy Ahmavaaran menettelyä maalaisliittoa kohtaan.

– Se on mies, joka soutaa herrojen wenettä ja semmoista miestä me emme tahdo asioitamme ajamaan – sanoo muuan liittolainen.

– Mutta hän on etewä waltiollinen kyky, – puollustawat nuorsuomalaiset.

– On niitä muitakin kykyjä – ja on sellaisia, jotka eivät ole walssiaskelin

⁷⁹ Mickelsson 2007, 67–68, 78.

⁸⁰ Tommila & Salokangas 1998, 118.

⁸¹ Faarinen 2021, 68.

⁸² ”Lautamiesten penkiltä” (pak.). *Liitto* 30.3.1907.

⁸³ Pekka Ahmavaara oli nuorsuomalainen poliitikko. Hän kuului puolueessa ”varpusiksi” nimettyyn liberaalimpaan siipeen. Vares 2000, 77, 152.

⁸⁴ ”Lautamiesten penkiltä” (pak.). *Liitto* 30.3.1907.

*siirtyneet puolueesta toiseen ja vaihtaneet nimeään milloin ruotsalaiseksi, milloin suomalaisiksi, – – syytävät liittolaiset vastaan.*⁸⁵

Tekstissä *Mietteitä* (1907) kuvailtiin suomettarelaisen Aaron kotimatkaa kuntakokouksesta. Aaro kohtasi ystävänsä Santerin, joka oli nuori isäntä ja ”tulinen nuorsuomalainen.”⁸⁶ Kiihkeästä puoluekannastaan huolimatta hän oli myös kiinnostunut Maalaisliitosta. Nuorsuomalaisen puolueen ja Maalaisliiton välillä ei ilmeisesti ollut kovin suuria mielipideeroja, jos kiihkeä nuorsuomalainen puolusti Maalaisliittoa ja vaikutti jopa kiinnostuneelta liittymään siihen. Santeri piti Aarosta, koska ”vaikka Aaro olikin suomettarelainen ei hän silti kiiwaillut nuorsuomalaisillekaan”.⁸⁷ Näiden puolueiden välillä oli siis yleensä jotain eripuraa, mutta se ei vaikuttanut ystäväysten väleihin.

Aaro jatkoi pienen keskustelun jälkeen kotimatkaansa. Hän oli huolissaan Suomen tulevaisuudesta, ja hän yritti pohtia, mikä puolue olisi Suomen kannalta paras. Hän vertasi Suomen tilannetta hallayöhön, joka tuhoaisi viljavainion. Hallan tekemää vahinkoa voisi torjua sytyttämällä nuotioita yön ajaksi pellon reunalle, josta ne lämmöllään suojaisivat sitä. Aaro määrittäi ajatuksissaan peltonsa pohjoispuolen edustavan nuorsuomalaisia ja eteläpuolen suomettarelaisia, ja pohti, kummalle puolelle nuotion sytyttäminen olisi hyödyllisintä. Hän tuli omien kokemustensa ja tuulensuuntien perusteella siihen tulokseen, että nuotio kannattaisi sytyttää pohjoispuolelle – eli hänen tulisi kannattaa nuorsuomalaisia. Tähän hän parahti: ”Ei! Ei!”⁸⁸ Nuorsuomalaisuus olisi suomettarelaiselle Aarolle siis epätoivottua. Hän kuitenkin näki tähdenlennon: ”Se viimeinen ajatukseni on sittenkin tosi, koska tähden näin lentävän, – ajatteli hän. Mikä lie ollut hänen ajatuksensa?”⁸⁹ Tarinan loppu jäi auki lukijan itse mietittäväksi. Todennäköisesti nuorsuomalaisuus ikään kuin todisti tähdenlennolla olevansa oikea puolue Suomelle. Tämä sopisi hyvin tekstin julkaisulehti *Kalevalle*, koska se oli Nuorsuomalaisen puolueen äänenkannattaja.

Pilailumielessä kirjoitetussa tekstissä *Puolueemme miehistä* (1908) kuvailtiin kertojan kylässä asuvia eri puolueiden jäseniä. On tärkeää huomioida tekstin pilaileva luonne, joten Katajan tapa kuvailta nuorsuomalaisia oli todennäköisesti liioiteltu ja sarkastinen. Tekstissä esiteltiin

⁸⁵ ”Lautamiesten penkiltä” (pak.). *Liitto* 30.3.1907.

⁸⁶ ”Mietteitä” (pak.). *Kaleva* 24.5.1907.

⁸⁷ ”Mietteitä” (pak.). *Kaleva* 24.5.1907.

⁸⁸ ”Mietteitä” (pak.). *Kaleva* 24.5.1907.

⁸⁹ ”Mietteitä” (pak.). *Kaleva* 24.5.1907.

huumorilla puolueiden tapaan ”pääskyselä” eli kirjaimellisesti muuttolinnut, jotka olivat lentäneet talveksi lämpimään etelään. Pääskyselä-termi sisälsi kuitenkin kaksoismerkityksen. Suurlakon ja puolueen perustamisen jälkeen nuorsuomalaiset jakautuivat puolueen sisällä ideologisesti kahtia: oikeistolaisempiin, konservatiivisempiin pääskyseläin ja vasemmistolaisempiin, liberaalimpiin varpusiin.⁹⁰ Pääskyselä kerrottiin olleen vain yksi – oikeistolainen siipi ei siis ollut ollut kylässä suosittu. Tämä ainoa pääskyseläkin oli poistunut lähitienoilta, ja epäiltiin, palaisiko tämä enää koskaan.

”Pääskyselä” on yksi ollut olemassa tässä syystalwella, mutta lienee mennyt lämpimämpiin maihin. – Palanneeko nyt kewään ja kesän tullen – enään näille maille.⁹¹

Vaikka tekstin julkaisulehti *Perä-Pohjolainen* oli nuorsuomalainen, ei Kataja silti ollut jättänyt näiden kritisoimista väliin. Nuorsuomalaisia kuvattiin tekstissä hyvin lyhyesti, vain muutamalla lauseella. Nuorsuomalaiset olivat vihaisia, muita tuomitsevia ja omassa kannassaan taipumattomia. Tätä järkkymättömyyttä korostettiin kirjaimia harventamalla: ” [- -] heillä on yhteistä se, etteiwät he t a i w u.”⁹² Nuorsuomalaisia kuvattiin varakkaiksi. Heillä oli jotain hampaankolossa kahta lehteä kohtaan: aluksi viha oli kohdistunut *Kaikuun*, mutta nyt *Suomalaiseen Kansaan*. *Kaiku* oli nuorsuomalainen lehti, joka oli myöntövyyslinjalla,⁹³ ja *Suomalainen Kansa* nuorsuomalaisten oikeistolaisen puolen eli ”pääskyseläin” johtava lehti.⁹⁴ Nuorsuomalaiset olivat siis kohdistaneet vihaansa oman puolueensa sisällä oleviin erilaisiin mielipidesuuntauksiin: ensin myöntövyysmielisiin, ja myöhemmin ”pääskyseläin”. Nuorsuomalaisten kerrottiin tulevan hyvin toimeen maalaisliittolaisten kanssa.

Tekstissä *Talwitien Pekka ja hänen saunansa eli puolueet sowinnossa* (1911) kuvailtiin nuorsuomalaista Hyvöstä, joka oli ”poliisikonstaapeli, nuorsuomalainen, aliupseeri, hyvänluontoinen kansanmies, mutta juur’ julma saunamies hänkin.”⁹⁵ Hänen asemansa poliisikonstaapelina ja aliupseerina tuotiin selkeästi ilmi, millä haluttiin ehkä korostaa jonkinlaista auktoriteettiasemaa. Tekstissä kerrottiin, että Hyvönen oli riidellyt sosialistisen

⁹⁰ Vares 2000, 86–87.

⁹¹ ”Puolueemme miehistä” (pak.). *Perä-Pohjolainen* 15.2.1908.

⁹² ”Puolueemme miehistä” (pak.). *Perä-Pohjolainen* 15.2.1908.

⁹³ Leino-Kaukiainen 1984, 258.

⁹⁴ Tommila & Salokangas 1998, 117–118.

⁹⁵ ”Talwitien Pekka ja hänen saunansa eli puolueet sowinnossa” (pak.). *Kaleva* 18.4.1911.

Kontta-Jussin kanssa. Kokonaisuudessaan Hyvösen kuvailu oli suotuisaa, mikä saattoi johtua siitä, että julkaisulehti *Kaleva* oli nuorsuomalaisten äänenkannattaja.

Jatkokertomuksessa *Waltiollinen pilwi* (1911) kuvailtiin kielteisesti suomettarelaista Rantatuomasta, ja tämän vastapainona nuorsuomalaista Yrjänäistä kuvailtiin positiivisesti. Hän oli ”kiiwas nuorsuomalainen ja rento mies, joka ei wähää säikähtänyt.”⁹⁶ Hän oli myös hyvä isäntä, joka hikoili ja ahersi yhdessä palkollistensa kanssa. Yrjänäinen oli Rantatuomaalle vihainen tämän vaalien aikaisen kyseenalaisen toiminnan ja poliittisten erimielisyyksien vuoksi. Tämä vihanpito nähtiin tekstissä oikeutettuna, ja Yrjänäinen pääsikin kostamaan Rantatuomaalle nämä vääryydet.

Nuorsuomalaisia kuvailevissa teksteissä toistui usein näiden kiiwas ja taipumaton luonne. Heitä kuvailtiin usein positiivisesti. Katajan kirjoitusten perusteella on todennäköistä, että hän oli itse puoluekannaltaan nuorsuomalainen. Toki nuorsuomalaisten positiivinen kuvailu saattoi johtua *Kalevan* ja *Perä-Pohjolaisen* nuorsuomalaisesta puoluekannasta – Kataja pyrki lehtimiehenä tienaamaan rahaa kirjoituksillaan, eikä silloin olisi ollut kovin viisasta pilkata julkaisulehden poliittista kantaa ainakaan liikaa.

2.3. Taistelunhaluiset ja rehdit maalaisliittolaiset

Maalaisliitto syntyi suurlakon ja eduskuntaudistuksen myötä. Se perustettiin vuonna 1906 kahdessa paikassa samaan aikaan: Oulussa perustettiin Suomen Maalaisväestön Liitto, ja Vaasassa Etelä-Pohjanmaan Nuorsuomalainen Maalaisliitto. Nämä liitot yhdistyivät vuonna 1908. Maalaisliitto ajoi nimensä mukaisesti maaseudun asukkaiden etuja. Se oli aatteellisesti kristillinen ja perustuslaillinen eli vastusti venäläistämistoimia.⁹⁷ Tutkimistani lehdistä *Liitto* oli nimensä mukaisesti Maalaisliiton puoluelehti. Se perustettiin ja sitä painettiin Oulussa. *Liitto* alkoi ilmestyä säännöllisesti tammikuusta 1907 alkaen.⁹⁸

Liitossa julkaistussa tekstissä *Lautamiesten penkiltä* (1907) kuvailtiin kapakassa käytyä poliittista väittelyä. Maalaisliittolaiset olivat enemmistönä paikalla, ja he olivat ”nuoria miehiä, innokkaita ja taistelunhaluisia.”⁹⁹ Maalaisliittolaiset riitelivät nuorsuomalaisten kanssa näiden poliitikosta, Pekka Ahmavaarasta, jonka he kokivat toimineen väärin Maalaisliittoa kohtaan.

⁹⁶ ”Waltiollinen pilwi” (pak.). *Kaleva* 8.6.1911.

⁹⁷ Mickelsson 2007, 80–81.

⁹⁸ Salokangas 1982, 113, 116.

⁹⁹ ”Lautamiesten penkiltä” (pak.). *Liitto* 30.3.1907.

Tästä tekstistä löytyy lainaus alaluvusta 2.2. Maalaisliittolaisten esittämä kritiikki ja Ahmavaaran pilkkaaminen tuotiin selvästi ilmi, ja he saivat kiistelyssä viimeisen sanan. Tekstissä kritisoi ja pilkattiin nuorsuomalaisia ja suomettarelaisia, mutta Maalaisliittolaisia ei. Tämä ero puolueiden kuvailun ja niiden saaman kritiikin suhteen johtui varmaankin siitä, että tekstin julkaisulehti *Liitto* oli nimensä mukaisesti maalaisliittolaisten äänenkannattaja.

Tekstissä *Mietteitä* (1907) suomettarelainen Aaro kertoi nuorsuomalaiselle ystävälleen Santerille kuntakokouksen tapahtumista. Siellä oli arvosteltu Maalaisliittoa kriittisesti, mistä Santeri närkästyi, sillä hän oli kiinnostunut Maalaisliitosta. Kokouksessa oli epäilty Maalaisliittoa nuorsuomalaisille alistaiseksi, ja että nämä olivat keksineet Maalaisliiton jonkinlaisena poliittisena juonena.

– [- -] Kiiwaasti ja kowasti arwosteliwat sitä [Maalaisliittoa] [- -] sanoen sitä nuorsuomalaisten hännän jatkoksi ja että se oikeastaan olikin heidän keksintöään saadakseen puolueensa isommaksi. [- -] Ei se liitto ollut maalaisten parasta tarkoittawa muuta kuin nimellisesti, todellisuudessa oli aiwan toista niin arweliwat. [- -] Tuntuivat olewan sitäkin maalaisliiton ohjelmaa vastaan. [- -] Se kirkon ja waltion ero tuntui enimmäen painawan kunkin mieltä.

– Semmosia pöllöjä!¹⁰⁰

Huumoritekstissä *Puolueemme miehistä* (1908) on tärkeää huomioda sen pilaileva tekstilaji. Tekstissä kuvailtiin maalaisliittolaisia lukumäärältään pieneksi ryhmäksi, mutta tätä he kompensoivat olemalla ”sitä äkäsmpiä woimamiehiä.”¹⁰¹ Pienestä ryhmäkoostaan huolimatta puolue ”kasvaa hitaasti, mutta warmasti – ja on kai kerran ottawa omakseen – parhaat kylän papat.”¹⁰² Maalaisliittolaisten iän kuvaus oli ristitiirainen: heidän kerrottiin ottavan papat joukkoonsa, mutta toisaalta myöhemmin tekstissä heitä kutsuttiin koviksi pojiksi. Tekstissä kerrottiin, että Maalaisliittoon kuuluivat kylän lihavimmat isännät – he olivat siis varakkaita, koska pystyivät lihomaan. Maalaisliittolaiset olivat kunnollisia: heillä ei ollut ”puumerkkejä kylällä kulkemassa”¹⁰³, mikä tarkoittanee, että he pitivät talousasiansa kunnossa eivätkä velkaantuneet ympäri kylää. Lisäksi he eivät haisseet ”hokmannilta kaupungista

¹⁰⁰ ”Mietteitä” (pak.). *Kaleva* 24.5.1907.

¹⁰¹ ”Puolueemme miehistä” (pak.). *Perä-Pohjolainen* 15.2.1908.

¹⁰² ”Puolueemme miehistä” (pak.). *Perä-Pohjolainen* 15.2.1908.

¹⁰³ ”Puolueemme miehistä” (pak.). *Perä-Pohjolainen* 15.2.1908.

palatessaan”¹⁰⁴. Tällä tarkoitettiin todennäköisesti alkoholia, eli maalaisliittolaiset olivat raittiita.

Maalaisliittolaiset tulivat hyvin toimeen nuorsuomalaisen kanssa. Sen sijaan suomettarelaisen kanssa he riitelivät aina, kun sattui näitä kohtaamaan. Maalaisliittolaiset halusivat vain olla rauhassa ja lukea *Liitto*-lehteään, mutta suomettarelaiset eivät tahtoneet jättää heitä millään rauhaan. Suomettarelaiset kritisoivat maalaisliittolaisia jatkuvasti ja pyrkivät vetoamaan näihin puhumalla ”Jumalan sanaa”.¹⁰⁵ Suomettarelaiset kritisoivat maalaisliittolaisten olevan poliitikkojensa, Karhia ja Alkion johdateltavissa.¹⁰⁶ Tekstissä kutsuttiin tätä puolueiden välistä suhdetta sarkastisesti rakkaudeksi.

*Suomettarelaisilla on suuri rakkaus näitä weljiään kohtaan, jotka kulkewat Karhin ja Alkion talutusnuorassa. Jumalan sanaakin he [suomettarelaiset] wiljlewät, mutta maalaisliittolaiset owat kowia poikia... he eiwät luowu aatteistaan eikä tawoistaan.*¹⁰⁷

Kirjoituksessa *Talwitien Pekka ja hänen saunansa eli puolueet sowinnossa* (1911) kuvailtiin Maalaisliittoon kuuluvaa Tossavaista, joka oli ”talokas, maalaisliittolainen, paksu mies ja kuuluisa saunasankari.”¹⁰⁸ Termi ”talokas” ja Tossavaisen lihavuus kertoivat hänen varakkuudestaan. Maalaisliittolaisen Tossavaisen kerrottiin olleen ”puolueasioiden takia [- -] tukkanuottasilla”¹⁰⁹ suomettarelaisen Viinikan kanssa. Päähenkilö sosialistisen Pekan jäätyä pois politiikasta hän oli vihainen kaikille puolueille, mutta hän näytti kuitenkin suosivan eniten maalaisliittolaisia. Maalaisliitto oli siis puolueista niin sanotusti pienin paha, mikä on erikoista, kun ottaa huomioon julkaisulehti *Kalevan* olleen avoimesti Nuorsuomalaisen puolueen äänenkannattaja.

Maalaisliittoa kuvailevia tekstejä ei ollut lukumäärältään kovin montaa, kun vertaa nuor- ja vanhasuomalaisia kuvaileviin teksteihin. Maalaisliittolaisia kuvailtiin usein hyvin

¹⁰⁴ ”Puolueemme miehistä” (pak.). *Perä-Pohjolainen* 15.2.1908.

¹⁰⁵ ”Puolueemme miehistä” (pak.). *Perä-Pohjolainen* 15.2.1908.

¹⁰⁶ Santeri Alkio perusti Etelä-Pohjanmaan Nuorsuomalaisen Maalaisliiton 1906, joka yhdistyi Suomen Maalaisväestön Liittoon 1908. Tommila & Salokangas 1998, 112. Otto Karhi oli Oulussa perustetun Suomen Maalaisväestön Liiton johtohahmo. Mickelsson 2007, 80.

¹⁰⁷ ”Puolueemme miehistä” (pak.). *Perä-Pohjolainen* 15.2.1908.

¹⁰⁸ ”Talwitien Pekka ja hänen saunansa eli puolueet sowinnossa” (pak.). *Kaleva* 18.4.1911.

¹⁰⁹ ”Talwitien Pekka ja hänen saunansa eli puolueet sowinnossa” (pak.). *Kaleva* 18.4.1911.

toimeentuleviksi, iältään nuoriksi ja taistelunhaluisiksi. Kataja vaikutti suhtautuneen Maalaisliittoon myötämielisesti, mikä saattoi johtua Katajan omasta maanviljelijän taustasta.

2.4. Köyhät ja toimintatavoiltaan kyseenalaiset sosialistit

Työväenpuolue perustettiin vuonna 1899, ja vuonna 1903 se muutti nimensä Suomen Sosiaalidemokraattiseksi Puolueeksi. Tällöin sen aatteet myös tarkentuivat, ja puolueen retoriikkaan liitettiin entistä vahvemmin ajatukset siitä, että työläiset olivat yhteiskunnassa sorretussa asemassa, ja heidän tulisi taistella kapitalismia vastaan. Työväen edustajat olivat kuitenkin äänioikeudettomia säätyvaltiopäivillä vuoden 1907 eduskuntauudistukseen asti.¹¹⁰ Sosialisteilla ei ollut yhtenäistä linjaa Venäjän-kysymyksessä, vaan osa sosialisteista oli perustuslaillisia eli vastarinnan kannalla, ja osa myöntövyysmielisiä.¹¹¹ Katajan sosialisteja kuvailevat tekstit oli julkaistu vuodesta 1907 eteenpäin, joten nimityksellä ”sosialisti” hän viittasi sosiaalidemokraatteihin.

Tekstissä *Työväen liikettä* (1907) käsiteltiin nimensä mukaisesti työväenliikettä ja sosialismia. Kylään saapui ”etelästä päin” mies, joka hyvänä puhujana ilmoitti pitävänsä kyläläisille esitelmän työväenliikkeestä. Hän oli ”semmonen hoikkanen virpi”¹¹² eli ruumiinrakenteeltaan hento, eikä vaikuttanut kunnolliselta riskiltä työmieheltä. Ihmetystä herätti myös se, että hän vaikutti ”herralta” mutta ei kuitenkaan ollut sellainen. Alkuun osa kyläläisistä oli kyllä kiinnostunut sosialismista, vaikka he eivät täysin saaneet kiinni sen ideologiasta tai tavoitteista. He keskustelivat ja jakoivat kuulopuheita ja ajatuksiaan miehestä ja tämän aatteista.

Kuului sanoneen, ettei nyt enään tästä puolin tarvitse köyhäin yksin työtä tehdä, vaan tulee laki semmonen, että pitää rikkaidenkin ruveta hikoilemaan, jos tahtovat jokapäiväistä leipää syödä. [- -]

– Tulee kuulemma, nyt parempi aika työmiehillekin. Annetaan maata ilmaiseksi ja vielä rahalla autetaan. Tämä se nyt kuuluu asiasta selvittävän ja opastavan oppimattomia miten tehdä, – tiesivät jotkut kertoa.

– Ne ovat varakkaammat tähän asti köyhillä työnsä teettäneet, itse levänneet ja mässänneet ja nauttineet meidän vaivoistamme, – selitti muuan –.¹¹³

¹¹⁰ Mickelsson 2007, 61, 74–75.

¹¹¹ Jussila 2009, 83.

¹¹² ”Työväen liikettä” (pak.). *Kaleva* 2.4.1907.

¹¹³ ”Työväen liikettä” (pak.). *Kaleva* 2.4.1907.

Mies kertoi kyläläisille työväenliikkeestä, sen historiasta ja perusperiaatteista. Miehen pitämä puhe oli hyvin värikäs ja polveileva: ”Sanoja tuli peräkkäin ja välistä päällekkäinkin, että kummissaan kuunneltiin.”¹¹⁴ Hän päätti puheensa tiivistäen näkemyksensä työväenliikkeestä: ”herroilta ja rikkailta omasuus ja valta pois... sitä työväen liike tarkoittaa...”¹¹⁵ Puheensa lopuksi hän ”katseli sitten kuin sankari pitkin väkijoukkoa [- -].”¹¹⁶ Esitelmäkäyttöön tupansa antanut kylän isäntä, Ollilan Mikko, ryhtyi kritisoimaan puhujaa. Ollilan mielestä oikeaa työväenliikettä oli vain varsinainen fyysinen liike työn lomassa, ja aiheesta jaarittelu kylä kierrellessä oli turhaa. Hän ajoi puhujan pois uhkaavalla käytöksellään.

Niin, että se on työväen liikettä kun joka mies tekee työtä, et hiki hatusta tippuu, syö ansaitsemaansa ruokaa, perii palkkansa ja nukkuu yönsä rauhassa... se on työväenliikettä, eikä se, että kulkee jouten kiertelee pitäjämästä toisen ja jaarittelee joutavia. Ja nyt kun olet kuullut, mitä täällä ymmärretään työväen liikkeellä [- -] niin alapa katsella kinttaitasi ja hommailla taipaleeseen... ja jos et halua useaa suoraa puhetta ja nyt aivan heti, niin tästä kyllä saapi toisenlaisenkin kyytin... Sen kuultuaan poistui puhujanpöydän takaa. Eikä ole meidän kylässä sen jälkeen yhtään puhetta pidetty työväenliikkeestä.¹¹⁷

Tekstissä kritisoitiin sosialismia ja työväenliikettä. Työväenliikkeen puhujat ja agitoijat olivat tekstin mukaan usein hentoja ja eivät tienneet raskaasta työstä tai työläisten oikeasta elämästä tarpeeksi voidakseen esitelmöidä siitä. Työväenliike oli aatteena liian teoreettinen, sillä kyläläiset eivät tuntuneet ymmärtävän sitä tai saavan sen ideologiasta kunnolla otetta. Miehen asenne kyläläisiä kohtaan tuntui myös hieman alentavalta: ehkä näitä ärsytti se, että tämä tuntematon, herralta vaikuttava mies tuli ikään kuin sankarina valistamaan näitä maalaisia.

Myös kirjoituksessa *Viinoja maahan* (1907) esitettiin sosialistit huonossa valossa. Oikeus oli määrännyt 30 litraa konjakkia kaadettavaksi maahan. Paikalliset miehet keskustelivat tapauksesta ja suunnittelivat leikkimielisesti, miten saisivat konjakin itselleen haltuun. Eräs miehistä meni pohdinnoissaan kaikista pisimmälle:

Olisi minulla pari kolme oikeaa sosialistia kumppanina, niin äkkiä ne konjakit joutuisivat parempiin suihin... [- -] ei muuta kun panisi maskin silmilleen ja

¹¹⁴ ”Työväen liikettä” (pak.). *Kaleva* 2.4.1907.

¹¹⁵ ”Työväen liikettä” (pak.). *Kaleva* 2.4.1907.

¹¹⁶ ”Työväen liikettä” (pak.). *Kaleva* 2.4.1907.

¹¹⁷ ”Työväen liikettä” (pak.). *Kaleva* 2.4.1907.

*revolveri kullakin kourassa rynnistäisi nimismiehen konttooriin ja sanoisi että:
pian tänne ne konjakit, jos tahdot henkesi pitää...¹¹⁸*

Muut miehet suuttuivat tästä ehdotuksesta, vaikka keskustelu olikin ollut leikkimielinen. Väkivallan uhan ja sosialistien tuominen ajatusleikkiin teki siitä liian synkän ja todentuntuisen. Tekstin mukaan sosialistien toimintatavat olivat aggressiivisia. Tekstissä vihjattiin, että ”oikeat sosialistit” olisivat valmiita väkivaltaan ja tarttumaan aseisiin saavuttaakseen haluamansa. Muiden miesten suuttumus kuvasti, että tällainen aggressiivisuus ja mahdollinen väkivallan käyttö oli yleisen mielipiteen vastaista.

Huumoritekstissä *Puolueemme miehistä* (1908) kuvailtiin kylän sosialisteja huonossa valossa. On kuitenkin hyvä muistaa, että tekstilajin vuoksi Kataja todennäköisesti liioitteli ja oli sarkastinen. Sosialistit nähtiin köyhäinkokouksessa, eli he eivät siis olleet varakkaita. Sosialistit olivat uskonnon ja herrojen vastaisia: ” [- -] he [eivät] enään nosta lakkiaan rowastille ja kiroawat aina kun herran näkewät.”¹¹⁹ Sosialisteja keuhuttiin hyviksi puhujiksi, mutta toisaalta heitä moitittiin siitä, että heidän puheensa olivat yksitoikkoisia ja muistuttivat ”tamman tiukua, joka soi illalla samoin kuin aamullakin.”¹²⁰ Lisäksi kertoja moitti sosialisteja siitä, etteivät he kuunnelleet tai halunneet ymmärtää keskustelun vastapuolta. Sosialistien kuvailu loppui seuraavasti: ”Mutta ”aatteita” heillä on ja ”towerihenkeä”. [- -] Niin – nämä m e i d ä n sosialistit.”¹²¹ Nykypäivänä sanojen ympärillä olleet lainausmerkit voisi tulkita sarkasmiksi, mutta niiden tuon ajan merkityksestä en tiedä. Lisäksi tekstissä korostettiin kirjaimia harventamalla: ”m e i d ä n sosialistit”, mutta en tiedä, mitä Kataja oli tällä typografisella korostuksellaan tarkoittanut. Siihen on kuitenkin haluttu kiinnittää lukijan huomio.

Teksti *Talwitien Pekka ja hänen saunansa eli puolueet sowinnossa* (1911) oli Katajan ainoa teksti, jonka päähenkilö oli sosialisti. Yleensä he olivat vain sivuroolissa. Pekka oli aikanaan liittynyt sosialistipuolueeseen, ja alkuun hän oli innokas sosialisti, ” [- -] joka antoi toisille puolueille pirun lailla palttua.”¹²² Hän oli siis ollut puoluekannassaan aggressiivinen. Tekstissä kuvattiin sosialistit huonossa valossa. Pekan kuuluisa saunansa ”joutui” sosialistien saunaksi, kun hän oli liittynyt puolueeseen. Tämä sanavalinta kuvasi sitä, että saunan päätyminen

¹¹⁸ ”Viinoja maahan” (pak.). *Kaleva* 18.5.1907.

¹¹⁹ ”Puolueemme miehistä” (pak.). *Perä-Pohjolainen* 15.2.1908.

¹²⁰ ”Puolueemme miehistä” (pak.). *Perä-Pohjolainen* 15.2.1908.

¹²¹ ”Puolueemme miehistä” (pak.). *Perä-Pohjolainen* 15.2.1908.

¹²² ”Talwitien Pekka ja hänen saunansa eli puolueet sowinnossa” (pak.). *Kaleva* 18.4.1911.

sosialistien käyttöön ei ollut kertojan mielestä hyvä asia. Ajan kuluessa Pekka oli pettynyt sosialistipuolueessa johonkin, joka jäi epäselväksi.

Mutta aika kului. Uusia waalia tuli ja huuto ja räihinä wäheni. Sosialistien ”henkinen joustawuus”, josta niin paljon puhuttiin ja koko maailma ihmetteli, alkoi löyhätä ja Talwitien Pekka luopui puolueesta pois – melkein samoista syistä kuin Järwinen tässä tuonnottain. Pekalla oli tosin muitakin syitä.¹²³

En tiedä, keneen Järviseen Kataja tekstissä viittasi. Viimeinen niitti Pekalle oli ollut se, että sosialistit olivat käyttäneet humalassa hänen saunaansa ilman lupaa. Tämä oli johtunut ilmeisesti siitä, että he sosialisteina eivät olleet ymmärtäneet saunan olleen Pekan yksityisomaisuutta, vaan heille ”on kaikki yhteistä”.¹²⁴ Pekka oli raivostunut tästä, luopunut puolueesta ja jättäytynyt sen jälkeen kokonaan pois politiikasta. Tästä eteenpäin hän eli katkeraa ja vihaista elämää, kunnes teki jokaista puoluetta edustavien naapuriensa kanssa sanattoman sovinnon.

Tekstissä kuvailtiin Pekan sosialistinaapurina Kontta-Jussia lyhyesti: hän oli ”suutari, kiiwas ja tolwanan sekainen heittiö”.¹²⁵ Häntä kuvailleet sanat ”tolvana” ja ”heittiö” herättivät kielteisiä miellelyhtymiä – hän oli siis tyhmä ja luonteeltaan hulltio. Kontta-Jussin kerrottiin vaalien aikana tapelleen nuorsuomalaisen Hyvösen kanssa.

Kataja tuntui suhtautuneen sosialisteihin kielteisesti ja kriittisesti. Sosialismi aatteena kuvattiin liian teoreettisena. Sosialistit olivat puoluekannassaan ja toimintatavoiltaan liian aggressiivisia. Heitä kuvailtiin tyhmiksi ja köyhiksi. Teksteissä todettiin usein sosialistien olleen hyviä puhumaan.

Seuraavalta sivulta alkaa taulukko, jossa näkyvät Katajan puoluekuvausten keskeiset tyypittelyt. Keskeiset havainnot ovat siinä puolueittain, ja teksti kerrallaan. Taulukossa näkyy myös lehtien puoluekanta.

¹²³ ”Talwitien Pekka ja hänen saunaansa eli puolueet sowinnossa” (pak.). *Kaleva* 18.4.1911.

¹²⁴ ”Talwitien Pekka ja hänen saunaansa eli puolueet sowinnossa” (pak.). *Kaleva* 18.4.1911.

¹²⁵ ”Talwitien Pekka ja hänen saunaansa eli puolueet sowinnossa” (pak.). *Kaleva* 18.4.1911.

Taulukko 1. Puolueiden kuvailu Väinö Katajan sanomalehtikirjoituksissa *Liitossa*, *Kalevassa* ja *Perä-Pohjolaissa* 1907–1911.

Teksti ja julkaisulehti	Lehden puoluekanta	Vanhasuomalaiset eli suomettarelaiset	Nuorsuomalaiset	Maalaisliittolaiset	Sosialistit eli sosiaalidemokraatit
Lautamies-ten penkiltä, <i>Liitto</i>. 1907	Maalaisliittolainen	<ul style="list-style-type: none"> - kertoja on suomettarelainen - vanhuus - varakkuus, lihavuus - ylimielisyys - taipumattomuus - Danielson-Kalmarin kritiikki - ”vanhentunut puulaaki” - riidat nuorsuomalais-ten kanssa 	<ul style="list-style-type: none"> - nuoruus - kiivaus - ”poikia”, keskenkasvuisia? - riidat suomettarelaisten ja maalaisliittolaisten kanssa - Ahmavaaran kritiikki 	<ul style="list-style-type: none"> - enemmistönä paikalla - innokkuus - taistelunhalu - riidat nuorsuomalaisten kanssa 	-
Työväen liikettä, <i>Kaleva</i>. 1907	Nuorsuomalainen	-	-	-	<ul style="list-style-type: none"> - hyvä puhumaan - tyhjäntoimitajuus - hintelyys - alentuva suhtautuminen kyläläisiin - sosialisti ajetaan karkuun
Viinoja maahan, <i>Kaleva</i>. 1907	Nuorsuomalainen	-	-	-	<ul style="list-style-type: none"> - aggressiiviset toimintatavat - valmius väkivaltaan ja laittomuuksiin
Mietteitä, <i>Kaleva</i>. 1907	Nuorsuomalainen	<ul style="list-style-type: none"> - kertoja on suomettarelainen - vanhuus - ahkera työnteko - itsesivistys - varakkuus: ”kylän paras talo” - säästäväisyys - pitäjässä kunnioitettu - ylimielisyys - ei sympatiaa köyhille - asema kunnallishallinnossa? - suomettarelaiset kritisoineet Maalaisliittoa - ”vanhat lakon puulaakin miehet” - ”kevytmielinen”, ymmärtämätön 	<ul style="list-style-type: none"> - nuoruus - tulisuus - ystävällisyys suomettarelaiselle, yleensä puolueilla riitaa - kiinnostus Maalaisliittoon - päähenkilö ei haluaisi olla nuorsuomalainen: parahtaa ”Ei! Ei!” - tähdenlento ”todistaa” puolueen oikeaksi 	<ul style="list-style-type: none"> - puoluetta kritisoitu ”nuorsuomalaisten hännän jatkoksi”, heidän keksintöään - ei todellisuudessa aja maalaisten asiaa - kirkon ja valtion ero herättää huolta 	-

Puolueemme miehistä, Perä-Pohjolainen. 1908	Nuorsuomalainen	<ul style="list-style-type: none"> - erottuvat jyrkästi muista puolueista - kristillisyyt - lihavuus - ylimielisyys - ”taistoon isänmaan puolesta”, sarkasmia - eivät tule toimeen maalaisliittolaisten kanssa: puhuvat Jumalasta 	<ul style="list-style-type: none"> - vihaisuus - tuomitsevuus - taipumattomuus - varakkuus - yksi ”pääskynen” - vihaavat lehtiä: <i>Kaiku, Suomalainen Kansa</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - lukumäärältään pieni ryhmä - äkäisyys - vahvuus - kunnollisuus: raittius, varakkuus - lihavuus - suomettarelaiset eivät jätä rauhaan - Karhin ja Alkion johdateltavissa 	<ul style="list-style-type: none"> - köyhyys - uskonnon- ja herrojenvastaisuus - hyviä puhujia, mutta toistavat samaa - eivät kuuntele toisia - ”aatteita”, ”toverihenkeä” - ”nämä m e i - d ä n sosialistit”
Talwitien Pekka ja hänen saunansa eli puolueet sowinnossa, Kaleva. 1911	Nuorsuomalainen	<ul style="list-style-type: none"> - vanhuus - kristillisyyt - ”ulkokullattu pyhimys”: tekopyhä - riidat maalaisliittolaisen kanssa 	<ul style="list-style-type: none"> - jonkin verran auktoriteettia uralla: aliupseeri, poliisi - hyväluontoinen kansanmies - riidat sosialistin kanssa 	<ul style="list-style-type: none"> - varakkuus - lihavuus - Pekka suosii Maalaisliittoa erottuaan poliitikasta - riidat suomettarelaisen kanssa 	<ul style="list-style-type: none"> - päähenkilö on sosialisti - aggressiivinen puoluekanta - piittaamattomuus yksityisomaisuudesta tai kohteliaisuudesta - ”henkinen joustavuus” alkoi löyhätä” - kiivaus - tyhmyys - riidat nuorsuomalaisen kanssa
Waltiollinen pilwi (osat 1&2), Kaleva. 1911	Nuorsuomalainen	<ul style="list-style-type: none"> - riidoissa nuorsuomalaisen kanssa - tyhmyys - innokkuus - jaarittelevuus - vaalien aikainen kyseenalainen toiminta yhdessä rovestin kanssa - maksamattomia palkkoja alaisille - kyläläisten keplottelu ”vanhaan, suomettarelaiseen puulaakiin” 	<ul style="list-style-type: none"> - riidoissa suomettarelaisen kanssa - kiivaus - rentous - hyvä ja ahkera työmies - kosto suomettarelaiselle 	-	-

Lähteet:

”Lautamiesten penkiltä” (pak.). *Liitto* 30.3.1907.

”Työväen liikettä” (pak.). *Kaleva* 2.4.1907.

”Viinoja maahan” (pak.). *Kaleva* 18.5.1907.

”Mietteitä” (pak.). *Kaleva* 24.5.1907.

”Puolueemme miehistä” (pak.). *Perä-Pohjolainen* 15.2.1908.

”Talwitien Pekka ja hänen saunansa eli puolueet sowinnossa” (pak.). *Kaleva* 18.4.1911.

”Waltiollinen pilwi” (pak.). *Kaleva* 8.6.1911.

”Waltiollinen pilwi. (Jatk. n:o 128)” (pak.). *Kaleva* 14.6.1911.

LOPPULAUSE

Tarkastelin kandiditutkielmassani Väinö Katajan pakinatyyllisiä sanomalehtikirjoituksia *Kalevassa*, *Liitossa* ja *Perä-Pohjolaisessa* vuosina 1900–1911. Tutkin, mitä Kataja kirjoitti venäläistämispolitiikasta, ja miten hän kuvaili poliittisia puolueita. Tarkastelin myös näiden kannanottojen ilmaisutapoja.

Yhdessäkään teksteistään Kataja ei kirjoittanut suoraan, mitä mieltä hän oli venäläistämistoimista, mutta mitä ilmeisimmin hän oli kovin huolissaan venäläistämispolitiikasta ja Suomen tulevaisuudesta. Tämän huolen vastapainona hän näki tulevaisuudessa myös toivoa. Kataja oli todennäköisesti Venäjän-kysymyksen suhteen perustuslaillinen, eli kannatti vastarintaa. Hän piilotti omat näkemyksensä esimerkiksi Suomen ja Ruotsin vertailuun, tai luonnonilmiöiden ja kertojan näkemän unen kuvailuun. Tämä epäsuora ja vertauskuvallinen ilmaisutapa oli sanomalehdissä yleistä sortokausien aikana, mikä johtui sensuuripolitiikasta. Venäjän hallinto pyrki lehtien sensuurilla hillitsemään heihin kohdistuvaa kritiikkiä ja siten ylläpitämään yhteiskuntarauhaa, joten lehdissä ei voinut vapaasti kirjoittaa tulenaroista asioista.

Katajan kielellinen ilmaisu oli hyvin eläväistä ja kuvailevaa. Kataja pyrki vetoamaan lukijaan saadakseen tätä potemaan vastuuntuntoa Suomesta, ja hän puhutteli toisinaan lukijaa suoraan. Toistuva tehokeino oli joidenkin sanojen korostaminen harventamalla kirjaimia toisistaan. Lisäksi Kataja esitti teksteissään retorisia kysymyksiä, ja jätti tekstien lopun usein auki ja lukijan itse mietittäväksi. Hänen tavoitteenaan oli todennäköisesti saada lukija pohtimaan Venäjän-kysymystä.

Kataja kirjoitti sensuurin takia poliittisista puolueista avoimemmin kuin venäläistämistoimista. Venäläistämisasioiden käsittelyn ollessa rajoitettua ja vaikeaa, katse kääntyi teemoihin, joita sai vapaammin käsitellä. Puolueista kirjoittaessaan Katajan ei täytynyt enää käyttää vertauskuvia ja piiloteltuja ilmaisun keinoja. Puoluepolitiikka oli aiheena kevyempi kuin venäläistämispolitiikka, joten Katajan teksteissä näkyi paljon huumoria ja liioittelua. Tekstin korostamisen keinona hän käytti kirjaimien harvennusta toisistaan. Kataja ei kirjoittanut puolueista organisaatioina tai niiden ideologioista, vaan hän kuvaili teksteissään erilaisia puolueita edustavia miehiä. Miesten puoluekannat tuotiin aina selvästi esiin.

Kataja kuvaili vanhasuomalaisia eli suomettarelaisia teksteissään eniten, ja heidät kuvattiin usein ylimielisinä ja omahyväisinä. Iäkkyys, varakkuus ja lihavuus olivat heillä toistuvia piirteitä. He olivat kristillisiä, mutta käyttivät uskontoa omien tarkoitusperiensä ajamiseen. Nuorsuomalaisia kuvailtiin usein kiivaiksi, taipumattomiksi ja oikeamielisiksi. Heidän kuvailtiin tuomitsevan muita, ja olevan vihaisia. Nuorsuomalaisten kuvailu oli suurimmaksi osaksi positiivista, mikä saattoi johtua tutkittavien lehtien *Kalevan* ja *Perä-Pohjolaisen* nuorsuomalaisesta puoluetäustasta. Kataja saattoi itse olla puoluekannaltaan nuorsuomalainen.

Maalaisliittolaisia kuvailtiin usein varakkaiksi ja nuoriksi miehiksi, jotka olivat puoluekannassaan kiihkeitä ja taistelunhaluisia. Kataja tuntui suhtautuvan Maalaisliittoon positiivisesti ja ymmärtäväisesti, mikä saattoi johtua hänen omasta maanviljelijän taustastaan. Tutkimistani lehdistä *Liitto* oli maalaisliittolainen. Sosialisteja eli sosiaalidemokraatteja kuvailtiin teksteissä usein kielteiseen sävyyn tyhmiksi, köyhiksi ja toimintatavoiltaan kyseenalaisiksi. Heidän kuvailtiin suhtautuvan alentuvasti tavallisiin ihmisiin. Heitä kuvailtiin usein myös hyvinä puhujina.

Tulevaisuudessa jatkotutkimusta voisi tehdä Katajan sanomalehtikirjoituksista esimerkiksi lehdissä, joilla oli monipuolisemmat poliittiset kannat kuin tutkielmaani valikoituneilla lehdillä. Tutkimuksen edetessä havaitsin, että Kataja oli kirjoittanut tekstejään ainakin oululaisen myöntyvyysmieliseen *Kaikuun*, mutta en voinut ottaa sitä tarkasteltavaksi tutkimuksen liiallisen paisumisen takia. Olisi mielenkiintoista nähdä, muuttuisivatko Katajan venäläistämispoliitiikan kannanotot myöntyvyyslehdessä, tai tämän kritisoiva suomettarelaiten kuvailu jossakin vanhasuomalaisessa lehdessä. Katajan teksteissä käsiteltiin usein raittiusliikettä ja kieltolakia sekä maaseutuelämän modernisoitumista vuosisatojen vaiheessa. Hän kritisoi teksteissään toisinaan politiikan ja demokratian toimivuutta. Näissä teemoissa voisi myös olla jatkotutkimukseen aineksia.

LÄHTEET JA TUTKIMUSKIRJALLISUUS

I Painetut lähteet

Kataja, Väinö 1900: ”Kylän raitilta”. *Perä-Pohjolainen* 27.2.1900.

Kataja, Väinö 1900: ”Matkakirjeitä”. *Perä-Pohjolainen* 14.6.1900.

Kataja, Väinö 1901: ”Juhannusyötä Aawasaksalla 1901”. *Kaleva* 19.7.1901.

Kataja, Väinö 1906: ”Yleisenä syyttäjänä”. *Perä-Pohjolainen* 1.3.1906.

Kataja, Väinö 1907: ”Lautamiesten penkiltä”. *Liitto* 30.3.1907.

Kataja, Väinö 1907: ””Työväen liikettä””. *Kaleva* 2.4.1907.

Kataja, Väinö 1907: ”Viinoja maahan”. *Kaleva* 18.5.1907.

Kataja, Väinö 1907: ”Mietteitä”. *Kaleva* 24.5.1907.

Kataja, Väinö 1908: ”Puolueemme miehistä”. *Perä-Pohjolainen* 15.2.1908.

Kataja, Väinö 1909: ”Maalaisnuorisolle”. *Liitto* 30.11.1909.

Kataja, Väinö 1910: ”Ilta tunnelma”. *Liitto* 3.2.1910.

Kataja, Väinö 1911: ”Talwitien Pekka ja hänen saunansa eli puolueet sowinnossa”. *Kaleva* 18.4.1911.

Kataja, Väinö 1911: ”Waltiollinen pilwi”. *Kaleva* 8.6.1911.

Kataja, Väinö 1911: ”Waltiollinen pilwi. (Jatk. n:o 128)”. *Kaleva* 14.6.1911.

II Tutkimuskirjallisuus

Faarinen, Anu 2021: *Maataloutta koskeva kirjoittelu Perä-Pohjolaissa vuosina 1897–1906*.
Pro gradu -tutkielma, Oulun yliopisto.

Jussila, Osmo 1979: *Nationalismi ja vallankumous venäläis-suomalaisissa suhteissa 1899–1914*. Helsinki: Suomen historiallinen seura.

Jussila, Osmo 2004: *Suomen suuriruhtinaskunta 1809–1917*. Helsinki: WSOY.

- Jussila, Osmo 2009: ”Suomi suuriruhtinaskuntana 1809–1917.” Teoksessa *Suomen poliittinen historia. 1809–2009*, toimittaneet Osmo Jussila, Seppo Hentilä ja Jukka Nevakivi. s. 9–100. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit.
- Jyränki, Antero 2017: *Suurvaltojen välissä. Suomen sata vuotta*. Helsinki: Art House.
- Järvinen, Marjatta 2014: ”Väinö Kataja oli Heinärannan kirjailija.” Teoksessa *Nälkätalvena. Katovuoden kuvaus*, toimittanut Tuomo Korteniemi, s. 211–224. Rovaniemi: Väylä.
- Leino-Kaukiainen, Pirkko 1984: *Sensuuri ja sanomalehdistö Suomessa vuosina 1891–1905*. Väitöskirja, Helsingin yliopisto.
- Mickelsson, Rauli 2007: *Suomen puolueet: historia, muutos ja nykypäivä*. Tampere: Vastapaino.
- Mäkitalo, Mirjam 1964: *Väinö Kataja kotiseutunsa kuvaajana*. Ylitornio: Ylitornion kunnan kotiseutulautakunta.
- Salokangas, Raimo 1982: *Puolueen aseet. Maalaisliiton sanomalehdistön synty ja sen asema puolueessa ja sanomalehtimarkkinoilla 1906–1916*. Väitöskirja, Turun yliopisto.
- Soikkanen, Timo 2009: ”...”Lakiensa suojeleuksessa”. Kahden tulkintamallin loukussa.” Teoksessa *Taistelu autonomiasta. Perustuslait vai itsevaltius?*, toimittanut Timo Soikkanen, s. 13–86. Helsinki: Edita.
- Särmäkari, Veli 2016: *Suomalainen asevelvollisuusperiaate. Kansallisen asevelvollisuuden käännekohta 1800-luvun lopun Suomessa*. Väitöskirja, Helsingin yliopisto.
- Tommila, Päiviö 1999: *Suuri adressi*. Porvoo, Helsinki, Juva: WSOY.
- Tommila, Päiviö & Salokangas, Raimo 1998: *Sanomia kaikille. Suomen lehdistön historia*. Helsinki: Edita.
- Vares, Vesa 2000: *Varpuset ja pääskyset. Nuorsuomalaisuus ja Nuorsuomalainen puolue 1870-luvulta vuoteen 1918*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Vuori, Jaana: Laadullinen sisällönanalyysi. Teoksessa *Analyysitavan valinta ja yleiset analyysitavat*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Verkkosivu.

<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/laadullinen-sisallonanalyysi/> (Viitattu 28.11.2022.)

Vuori, Jaana. Retoriikan analyysi. Teoksessa *Teoreettis-metodologiset viitekehykset*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Verkkosivu. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/teoreettis-metodologiset-viitekehykset/retoriikan-analyysi/> (Viitattu 28.11.2022.)